

MOLNÁR MÁTÉ
Valois Károly Firenzében

1. Firenze 1300 körül

1300 táján Firenze a legjelentősebb itáliai és európai kereskedővárosok közé tartozott, de lakosságának létszámát nem könnyű feladat megállapítani, mivel pontos adatokkal nem rendelkezünk, így főleg becslésekre és következtetésekre vagyunk kényszerítve. Antonetti¹ körülbelül 100 000 főre teszi ezt a számot, mellyel Itália városai közül csak Velence vetekedhetett (valamivel e fölötti lakossággal), míg például Milánónak 65 000, Genovának 60 000, Sienának 50 000 lakosa lehetett. Giovanni Villani² szerint 30 000 fegyverre fogható (tehát 15 és 70 év közötti) férfi élt a városban. Két másik adata³ az 1346. évi éhínség idején a teljes lakosság számára kiosztott 94 000 kenyéradagról beszél, illetve az 1347. évi pestisjárvány halálos áldozatai között 4 000 nőt és gyereket említ, akiket az össznépeség huszadára becsül, valamint utal rá, hogy általában körülbelül 1500 idegen, átutazó, „turista” tartózkodott a városban. A Villani által közölt adatok alapján eltúlzottnak tűnik Antonetti megállapítása, hiszen a firenzei történetíró létszámai évtizedekkel későbbre vonatkoznak, és a város lakossága az említett pestisjárványig folyamatosan növekedett. 1300 táján így nem lehetett több 70-80 000 főnél magának Firenzének az összlakossága (tehát a „vidék”, a contado ebbe nem számít bele).

¹ Antonetti, Pierre, *La vita quotidiana a Firenze ai tempi di Dante*. Rizzoli, Milano, 1992, p. 136.

² Villani, Giovanni, *Istorie fiorentine. Fino all'anno 1348*, Vol. 1-7. Soc. Tip. de Classici Italiani, Milano, 1802-1803. Vol. 4. L. VIII, cap. XXXVIII, p.58. „...numero di genti, che più di trenta mila cittadini da arme avea nella città...”

³ Villani János krónikája (Cronica di Giovanni Villani). In: *A három Villani krónikája* [Szerk. és ford. Rácz Miklós], Athenaeum, Budapest, 1909, p.141.

A lakosságnak a nemességhez tartozó részét (egy 1329. évi adatra támaszkodva) Antonetti⁴ körülbelül 1500 családfőből kiindulva 5-6000 főre taksálja, ami 1300-ra vonatkoztatva nyilván szintén kisebb létszámot jelent. A nemesség ekkoriban még a consorteria, azaz a nemesi klán szervezet keretében élt, amely a városon belüli érdekszövetséget jelentette, és amely mint szervezet, felelős volt a tagjai által elkövetett bűntettekért, szabálysértésekért, és köteles volt gondoskodni a kiszabott bírságok megfizetéséért. A legjelentősebbek közül a Tosinghi (vagy della Tosa) klán 39, a Visdomini 35 családból állt. E családok magas (az 1250. évi szabályozás előtt 70-80 métert is elérő), erődített toronyházakban laktak, és a többi családdal való konfliktusok idején szabályos csatákat vívtak a városon belül (a korabeli Rómában⁵ e téren még rosszabb volt a helyzet, ezért a pápák hosszabb időszakokra kimenekültek székhelyükről). A városi polgárság vezető erejét a nagykereskedők és a nagyvállalkozók jelentették, összlétszámuk körülbelül 7 500 fő volt, a közép- és kispolgárság hozzávetőleg 20 000 főt tett ki. A születési nemesség nyitott volt a vagyonos polgárság befogadására, a mobilitás elfogadására, és a műveltségi, képzettségi elit is komoly befolyással bírt a városban. A firenzei polgárság, a vállalkozók óriási építkezéseket finanszíroztak a városban, a templomok és paloták építése mellett az infrastruktúrát is fejlesztették, utakat, tereket szépítettek (egy alkalommal Dante is irányított ilyen munkát 1301-ben, a San Procolo utca esetében), a comune gondoskodott a közvilágításról és a szennyvíz elvezetéséről. A művészetek, a költészet, a festészet is felvirágozott, s nem véletlen, hogy sokan csak „turistaként”, a város szépségeit

⁴ Antonetti (1992), pp.140-141.

⁵ Ragg, Lonsdale, *Dante and his Italy*, Methuen, London, 1907, p.2.

megcsodálni jöttek Firenzébe. Antonetti szerint Danténak nem volt igaza, amikor az általa idealizált régi nemesi világot sírta vissza, és az urbanizáció és a kulturális fejlődés értékeit negligálva csak az erkölcsi romlást ostorozta a korabeli Firenzében.⁶ Meglepőnek tartja, hogy míg Giovanni Villani rajongott a városért és az általa elért gazdasági és kulturális eredményekért, addig Dante túlhangsúlyozta a negatív jelenségeket, a pénzsóvárságot, a kapzsiságot, az élvezetek hajszolását, és a Komédiában abból a 79 személyből, akit a pokolba helyezett, 32 volt firenzei, viszont a Purgatóriumban csak 3, a Paradicsomban pedig csak 2 firenzei szerepel. Antonetti úgy véli, hogy Dante ilyen szintű ellenszenve saját polgártársaival szemben VII. Henrik császár idejében (1308 és 1313 között) alakult ki, amikor az anarchikus viszonyok rendezése céljából a költő az új császár támogatását kérte a firenzeiektől.⁷

A firenzei lakosságból körülbelül 20 000 személy rendelkezett politikai jogokkal, akik közül a tisztségek kisorsolására szolgáló listákra körülbelül 5000 kerülhetett fel, tehát ők lehettek a közélet aktív formálói.⁸ A legfontosabb tisztségek közé a gonfaloniere di giustizia (az igazság zászlóvivője), aki 1000 fegyveressel rendelkezett (a polgárok soraiból), a podesta (főbíró), valamint a capitano del popolo (népkapitány) tartoztak, ezeket általában fél évre választották, a podestát és a kapitányt többnyire más városok nemesi rangú polgárai közül. A legfontosabb testület a prioroké volt, lényegében a fő döntéshozó és végrehajtást vezető funkciókkal, de őket csak 2 hónapra választották. Több tanácsadó testület is működött a városban, így a Százak

⁶ Antonetti (1992), pp.144-147.

⁷ Antonetti (1992), pp.304-305.

⁸ Antonetti (1992), p.116.

Tanácsa, valamint egy-egy 300 és 150 fős testület, időnként pedig (főleg a priorok választásakor) 8-10 magasan képzett, művelt polgárt (Bölcsek) is bevontak a kormányzati munkában részt vevők kiválasztására.⁹ Létezett még egy rendkívüli, általában rövid időre és egy vitás ügy rendezésére szolgáló felhatalmazás, a balia, ami azonban nem volt az állandó, folyamatos ügyintézés tisztsége. Antonetti¹⁰ szerint a firenzei politikai kormányzás és közigazgatás fő elvei a következőkben foglalhatóak össze. Már az 1293-ban összeállított (és 1295-ben némileg módosított) Ordinamenti di Giustizia legfőbb célja a nagypolgárság és a középpolgárság hatalmának biztosítása volt, egyensúlyozás a köznép, illetve a kispolgárság és a grandik (nemesség, főrangúak) között. A nemességet és a köznépet egyaránt kiszorították a politizálás aktív lehetőségeiből, a vállalkozói rétegek érdekében. Érdekességként jegyezném itt meg, hogy ez a firenzei rendszer ekkoriban egyáltalán nem tekinthető különösebben antidemokratikusnak, hiszen például Angliában az 1832-es parlamenti reform emelte 4 százalékra a szavazó polgárok számát! Tehát Firenzében is egyfajta cenzusos választójog érvényesült, ami még fél ezer évvel később is jellemző volt Európában. Az esetleges zsarnoki hatalom kialakulását megelőzendő a tisztségeket általában rövid időre választották, ami, különösen a prioroknál, sok problémát okozott a kormányzás folyamatosságának biztosításában. A podestákat és a népkapitányokat azért választották magas rangú és tehetős nemesek közül, hogy ne lehessen őket megvesztegetni, és hogy méltóképpen képviseljék a comunét a külső hatalmak felé. Fontos elv volt a tisztségek rotációja, egymás utáni

⁹ Reynolds, Barbara, *Dante, a költő, a politikai gondolkodó, az ember*, Európa, Budapest, 2008, p.61.

¹⁰ Antonetti (1992), pp.114-115.

betöltésének tilalma, valamint a közvetlen választások kizárása, hiszen általában olyan listákról sorsoltak vagy választottak, amelyeket a priorok és a bölcsek átvizsgáltak, és az alkalmatlannak vélt személyeket kihúzták a névsorból. Létezett még egy fontos alkalmi megbízás kifelé a város képviselőitől, a követség, amellyel Dantét is gyakran megbízták, ami igen nagy megtiszteltetés volt, és nagyon nagy bizalmat jelentett a követ személyének kvalitásaiban.

A gazdaságilag erős és jelentős népességű város képes volt érdekei védelmére a külső hatalmakkal és a befolyásolási kísérletekkel szemben, de Firenze történetéről¹¹ szóló művében már Machiavelli rámutatott arra, hogy a belső ellentétek óriási csapást zúdítottak Firenzére. Perrens¹² is a családi viszályokat, a szomszédok, a polgárok, pártok és társadalmi osztályok közötti konfliktusokat teszi felelőssé az 1300 körüli anarchikus firenzei állapotok kialakulásáért, ami sokak között Dante száműzetéséhez is vezetett. Csak az ellentétes pártok elnevezései jöttek kívülről, a Pistoiaiban élő Cancellieri család belső meghasonlása miatt. Dino Compagni¹³

¹¹ Machiavelli, Niccolò, *Firenze története* [Ford. Iványi Norbert], in: *Niccolò Machiavelli Művei*, Vol.I-II, Európa, Budapest, 1978, Vol.II. p.77.: „Külső viszályok nem bonthatták meg ezt a békét, ha belső harcok meg nem bontják, mert a város már nem félt a birodalomtól és a régóta száműzött ghibellinektől, és erejével kordában tarthatta volna Itália valamennyi államát. A belső erők azonban rázúdították azt a vést, amelyet külső erők sohasem hozhattak volna rá.”

¹² Perrens, François-Tommy, *Histoire de Florence depuis les origines jusqu'à la domination des Médicis*, Vol. I-VI. Hachette, Paris, 1887-1883, Vol.III, pp.2-9.

¹³ *Dino Compagni krónikája korának eseményeiről* [Ford. és szerk. Kiss András], Kriterion, 1989, Bukarest. „... a tisztségekért való versengésben az egymással gyűlölködő polgárok pártokra szakadtak... azok a polgárok, akik e tisztségbe [i.e.: a priorok közé – M.M.] léptek, nem a törvények megtartására, hanem azok megrontására törekedtek. Ha egy barátjuk vagy atyafiuk bűncselekményt követett el, az előjárókkal és bírakkal lepleztetni igyekeztek azok vétkeit, hogy büntetlenek maradjanak. A közvagyon sem őrizték, sőt

szerint Firenze romlásának fő okai a tisztségekért való vetélkedésben, az 1267-ben száműzött, majd 1280-ban a városba visszaengedett ghibellineknek a tisztségekből való kiszorításában, a valamint tisztségviselők korrumpálódásában keresendők. Machiavelli¹⁴ a városbeli ellentétek kiéleződését az 1295. esztendőre teszi, amikor az 1293-ban elfogadott Ordinamenti di Giustizia kiharcolását vezető Giano della Bella-t a nemesek követelésére elűzték Firenzéből, és a grandik elhatározták, hogy visszaszerzik elveszített kiváltságait. E célból követeket küldtek tárgyalni a priorokkal, de amikor a nép erről tudomást szerzett, felháborodott és fegyverkezni kezdett, a nemesek szintén. A város a polgárháború küszöbéhez érkezett. A nemesek a város három részében gyülekeztek, Forese Adimari, Vanni de' Mozzi és Geri Spini vezetésével. Néhány józan gondolkodású polgár közbenjárására azonban végül sikerült a feleknek kompromisszumot kötniük. Néhány kérdésben enyhítettek az Ordinamenti nemeseket sújtó részein, így például a nemesek bevádolásához ezen túl három tanúra volt szükség (az eddigi kettő helyett), és a priorok közé is bekerülhettek a nemesi családokból (a Mancini, Magalotti, Altoviti, Peruzzi és a Cerrentani családok tagjai közül). A grandik (a születési és a nagypolgárságból felemelkedő és nemesi sorba kerülő vagyonos elit) és a polgárság ellentétei egy idő után két család, a Donatiak és a Cerchiek közötti ellentéttel kapcsolódtak össze. Az előbbi csoportot fekete, a másodikat fehér guelfeknek nevezték. A Cerchiek egyébként 1295-ig a grandikkal tartottak (hiszen azok befogadták őket maguk

módját ejtették, hogy jobban lophassanak... és pénzért sokakat megvédtek a város büntetésétől, ha bűncselekményt követtek el... a priorok sok becstelenségbe estek..." pp. 58., 62., 64., 86-87.

¹⁴ Machiavelli, *Firenze története*, pp. 75-77.

közé), de a Giano della Bella elleni támadásokkal (sőt annak meggyilkolási tervével!) nem értettek egyet, és fokozatosan a polgári erőkhöz csatlakoztak.¹⁵

Az 1300. esztendőben VIII. Bonifác pápa (1294-1303) jubileumi évet hirdetett és teljes bűnbocsánatot ígért azoknak, akik elzarándokolnak Rómába. A Rómába érkező zarándokok száma magát a pápát és a kortársakat is meglepte, sokaknak jelentett életre szóló élményt a keresztény hívők óriási egybe gyűlt tömege. Nem véletlen, hogy Dante is az 1300. évet választotta képzeletbeli utazása kiinduló pontjául, és a híres krónikaíró, Giovanni Villani is ekkor határozta el, hogy megírja majd a kor jelentős eseményeit megörökítő művét.¹⁶ A jubileumi év hatalmas sikere nagymértékben növelte a pápa tekintélyét a keresztény világban, bár ő amúgy sem szenvedett önbizalom hiányban. Giovanni Villani alapján véve pozitív jellemzést ad róla, de elismeri, hogy Bonifác pápa az egyház és saját hatalmának növelése érdekében nem volt túl válogatós az eszközökben.¹⁷ Dino Compagni is okos és bátor emberként

¹⁵ Kiss András, Előszó. In: *Dino Compagni krónikája korának eseményeiről*. pp. 27.,31-32.,39.

¹⁶ „ S a lehető legcsodálatosabb látvány volt, hogy az egész éven át a római népen kívül folyvást 200 000 zarándok volt Rómában nem számítva az érkezőket s távozókat s mindannyian méltán meg voltak elégedve a lovak s emberek ellátásával s teljes béketűrés uralkodott, zajongás és veszekedés nélkül s én tanúskodhatom felőle, mert ott voltam s láttam... S így az 1300. évben Rómából hazatérve, hozzáálltam e könyv szerkesztéséhez Isten és Szent János tiszteletére s a mi városunknak, Firenzének dicsőségére.” *Villani János krónikája*, pp.102-103.

¹⁷ „Ez a Bonifác pápa igen bölcs volt az irodalomban, természetes észjárású, nagyon előrelátó és gyakorlatias ember volt nagy ismeretekkel s emlékezőtehetséggel. Nagyon büszke s dőlyfös volt, kegyetlen ellenségeivel szemben, nagyszívű és mindenki előtt félelmetes, nagyban emelte s gyarapította a szentegyház állását s jogait s... mivel nagy mester volt az istenes dolgokban s a törvényekben, elkészítette az egyházi törvények hatodik könyvét, a mely valamennyi törvénynek s egyházi rendeleteknek úgyszólván

jellemzi a pápát, de még jobban kiemeli annak önkényeskedésre hajlamos természetét.¹⁸ A pápa már korábban tervbe vette, hogy itáliai politikai befolyását Sziciliában és Toscanában erősíteni fogja. Az 1298-ban császárrá választott Habsburg Alberthez üzenetet juttatott el a német választófejedelmeken keresztül, amelyben azt követelte, hogy a pápa általi elismerése és megkoronázása fejében mondjon le Toscana feletti császári hűbérúri jogáról. A pápa nem örült annak sem, hogy Albert és Szép Fülöp francia király egyik lánya házasságot kötött, így biztosítván a jó viszonyt a két dinasztia között. Bonifác pápa távlati terve a nápolyi és a szicíliai királyság újraegyesítése volt az Anjou-ház uralkodásával, s ki akarta használni a Sziciliában kialakult anarchikus helyzetet. Céljai előmozdítása érdekében ugyanis a pápa elérte, hogy 1295-ben II. Aragóniai Jakab feleségül vegye II. Anjou Károly lányát, Blanche-ot, a szicíliai parlament azonban Jakab öccsét, Frigyeset választotta királlyá, és 1296 március 25-én Palermóban meg is koronázták. Bonifác pápa, aki II. Jakab segítségével akarta az Anjou-házat visszajuttatni Szicília trónjára, elérte azt is, hogy 1297 április 4-én Anjou Róbert (Anjou Károly fia) és II. Jakab nővére, Violante, házasságot kössenek. Egy titkos egyezményben Jakab vállalta, hogy öccsét rákényszeríti a szicíliai trónról való lemondásra, ezért 1298 nyarán az aragóniai-katalán flottával Frigyes ellen indult, de csak kisebb sikereket ért el, így 1299-ben újabb támadást indított. Ez év július 4-én a flottája Roger de Lauria vezetésével Cabo Orlandónál nagy győzelmet aratott Frigyes

a szemefénye. Állása szerint nagyon vágyott a világi pompa s pénzszerzés után s nem csinált lelkiismereti kérdést semmiféle haszonból, ha az egyház és saját rokonai gyarapítására szolgált.” *Villani János krónikája*, p.103.

¹⁸ „Abban az időben Szent Péter székében VIII. Bonifác pápa ült, nagyon bátor és kiváló eszű ember, aki az Egyházat kénye-kedve szerint vezette, és megalázta azt, aki nem osztotta véleményét.” Dino Compagni, p.91.

ellen, ezt követően azonban Jakabnak vissza kellett térnie országába az ottani konfliktusok miatt. Az erőviszonyok így jelentősen megváltoztak, és 1299. december elsején Falconara mellett Frigyes szicíliai serege nagy győzelmet aratott Anjou Fülöp (Károly másik fia) ellen, akit el is fogtak, később pedig Anjou Károlyt is legyőzte.¹⁹

Firenze ebben a helyzetben szintén nagy jelentőséggel bírt, egyrészt azért is, mert Toscanában még nem szűntek meg a guelfek és a ghibellinek közötti harcok (1301-ben egy időre Siena és Gubbio is a ghibellinek befolyása alá került), másrészt mert Firenzéből kerültek ki a pápa fő pénzkölcsönzői, a Spiniek és a Mozziak (az előbbieket a fekete, az utóbbiakat a fehér guelfekhez tartoztak).²⁰ Davidsohn²¹ a pápa legfontosabb hitelezői között még a pistoiiai Chiarentieket is megemlíti, de szintén a firenzei bankárok jelentőségét emeli ki. E tény az bizonyítja, hogy a firenzeieknek VIII. Bonifác sokkal több kedvezményt és mentességet adott, mint más városállamok lakóinak, mivel meg akarta erősíteni szövetségüket a guelf párttal, és meg akarta nyerni a befolyásos firenzei családokat (a nemeseket is) toscanai és szicíliai politikájának. Az ellenségeitől, így a Colonna kardinálisoktól elkobzott birtokokat, várakat és javadalmakat támogatóinak ajándékozta, utóbbiaknak gyakran adott diszpenzációkat rokonok házassága esetén, vagy egyházi javadalmakat juttatott kiskorú gyermekeiknek, mint például a Pazziak és a Bardiak esetében. Ilyen jellegű kedvezményekben részesült

¹⁹ Ragg (1907), pp.31-32.; Holmes, George, *Dante and the Popes*. In: Grayson, Cecil [Ed.], *The World of Dante*, Clarendon, Oxford, 1980, pp.21-23.; *Historia general de España y América*. Vol. IV. La España de los cinco reinos (1085-1369), Rialp, Madrid, 1984, pp.676-678.

²⁰ Holmes (1980), pp.23-24.

²¹ Davidsohn, Robert, *Forschungen zur Geschichte von Florenz. Dritter Theil (13. und 14. Jahrhundert)*, Mittler und Sohn, Berlin, 1901, pp.283-285.

többször is Corso Donati, a firenzei grandik, illetve később a fekete guelf irányzat vezetője, aki az 1300 körüli években a pápa legfőbb politikai támogatói közé tartozott a városban.

2. A fekete és a fehér guelfek ellentétei

A fekete guelfek vezére Corso Donati volt, akit Dino Compagni²² a római Catilinához hasonlított, mert bár jó fizikai és mentális adottságokkal rendelkezett, állandóan összeesküvéseket szervezett a fehérek befolyásának megtörése céljából. Corso sohasem fogadta el, hogy az Ordinamenti által bevezetett új rend szerint a kereskedőket és az iparosokat egyenrangúként kezelje, sőt, hogy a katonai nemesség kiszorult a hatalomból annak ellenére, hogy a város érdekeit a külső harcokban ő védte meg (így például 1289-ben a campaldinói csatában a ghibellinek ellen döntő szerepet játszott maga Donati is). Antonetti²³ szerint a guelf vezér visszatérése Firenzébe 1301-ben a születési nemesség bosszúja volt az 1293-ban elfogadott Ordinamenti di giustizia miatt. Donati a céljai eléréséhez nemigen válogatott az eszközökben, valószínűleg ő mérgezte (vagy mérgeztette) meg az első feleségét, Vieri de Cerchi nővérét,²⁴ később pedig többeket is a Cerchi család tagjai közül, miután azok megakadályozták, hogy második felesége hozományához hozzá jusson (e feleség is rokonságban állt a Cerchiekkel).²⁵ VIII. Bonifác pápa sok

²² „Egy, a római Catilinához hasonló lovag, de nála sokkal kegyetlenebb, nemes vérből származó, szép testalkatú, kellemes társalgó, szép ruhákkal ékesített, éles elméjű, állandóan gaztettekre törekvő lélekkel...” Dino Compagni, L. II. Cap. XVIII. p.133.

²³ Antonetti (1992), pp.141-142.

²⁴ Sausse-Villiers, I., *Études historique sur Dante Alighieri et son époque*, Fischer, Avignon, 1850, p.132.; Ragg (1907), p.225.

²⁵ Pelli, Giuseppe (raccolte da), *Memorie per servire alla vita di Dante Alighieri*, Guglielmo Piatti, Firenze, MDCCCXXIII(1823), pp.96-98.; Ragg (1907), p.226.

esetben támogatta Corso Donatit, így például 1296-ban legalizálta egyházon kívüli házasságát, 1297-ben Orvieto népkapitányává, 1298-ban podestájává választotta, és amikor 1299-ben Corso-t száműzték Firenzéből, mert megvesztegette egy ítélet során a firenzei podestát, a pápa 1300. február 9-én kinevezte őt Massa Trebaria kormányzójává („rector Masse Trebarie”).²⁶

A Donatiak és a Cerchiek közötti konfliktusok kialakulása részben családi, részben társadalmi-politikai okokkal magyarázható. A polgári származású, kereskedelemmel foglalkozó és rendkívül gyorsan gazdagodó Cerchiek a Guidi grófok volt palotájának megvásárlása révén igen közeli szomszédai lettek a Donatiaknak (és a Pazziaknak is), akik irigykedve nézték a rangban sokkal alacsonyabb rendűnek tartott Cerchiek felemelkedését, de végül is az említett házasság révén rövid időre rokonságba kerültek egymással. Corso feleségének hirtelen elhalálózása és a megmérgezésének gyanúja (amit persze bizonyítani nem lehetett) élezte ki a két család közötti ellentéteket, amelyek 1298-ban súlyosbodtak tovább. Ekkor egy összetűzés történt a Pazzi és a Cerchi család fiataljai között, melynek során Carbone dei Cerchi megsebesítette Cherico dei Pazzit, s az ügy a podesta elé került, aki fogságba vetette a büntetés kifizetését megtagadó fiatalokat. A fogda vezetője valószínűleg mérgezett ételt adott egy részüknek (talán Corso Donati biztatására, mert egyéb oka nem volt rá), akik közül négyen meghaltak, de a szándékos gyilkosság ebben az esetben is bizonyíthatatlan volt.²⁷ A két család között kialakult viszály az

²⁶ Ragg (1907), p.28.; Davidsohn (1901), p.269.

²⁷ Dino Compagni, pp.235-236./n.89.; Ragg (1907), p.226.; Perrens (1883), Vol.III. p.15.; Giovanni Villani szerint az eset megtorlatlan maradt a Cerchiek részéről: „...uno maladetto ser Neri degli Abati soprastante di quelle prigione

egész várost kettéosztotta, a szegényebb köznép, a tisztviselők egy része, valamint a ghibellinek a népszerűbb Cerchiek mellé álltak, a nemesi családok jelentős része a Donatiak mellé, de sok család teljesen kettészakadt e kérdés megítélésében. A pápa egyértelműen Corso pozícióit igyekezett erősíteni, mivel a feketék határozottabban támogatták őt politikai terveiben, és ők képviselték a grandik nagyobb részét a comunéval szemben.²⁸ Ekkoriban történt, hogy a Pistoiaiban élő Cancellieri családban kialakult viszályt a firenzei vezetés (amely bizonyos fennhatósággal rendelkezett ebben a városban is) úgy akarta megoldani, hogy az ellenséges feleket Firenzébe "száműzte". A Toscanában igen befolyásos Cancellieri család egyik tagjának két egymás utáni feleségétől született gyerekei között kitört viszályban az egyik feleség, Bianca leszármazottait nevezték „fehéreknek”, míg a másik felet „feketéknak”. Amikor a két ellenséges tábor vezetői Firenzébe értek, a feketék a Frescobaldiak Arno-n túli házába és Corso Donati pártfogásába kerültek, a fehérek pedig a Cerchiekhez.²⁹ Leonardo Bruni szerint a viszálykodó Cancellierik nagyobb bajt okoztak Firenzében, mint amiért Pistoiaából eltávolították őket.³⁰

mangiando con loro fece venire uno presente d'uno migliaccio avvelenato, del quale mangiarono, onde poco appresso in due di morirono due de' Cierchi Neri, e Pigello Portinari, e Ferranode' Bronci, e di ciò non fu vendetta neuna." *Historie fiorentine*, Vol.4. L.VIII. Cap. XL. p.65.

²⁸ Dino Compagni, L.I. Cap. XX. p.89.; Holmes (1980), pp.20-21.; Reynolds (2008), p.69.

²⁹ Pelli (1823), pp.98-99.; Sausse-Villiers (1850), pp.137-138.

³⁰ „... a város békéjét annyira földúlták, hogy nem volt itt úgyszólván sem nemes, sem plebejus- család, mely önmagában meg ne hasonlott volna, se valamire való ember, aki az egyik vagy a másik párthoz ne tartozott volna, sőt még az édes testvérek is összekülönböztek: az egyik ide, a másik amoda húzott.” Leonardo Bruni, *Dante életrajza*. In: Kaposy József [Szerk. és ford.], *Dante életrajzok*, Kner, MCMXXI (1921), Gyoma, p.22.

1300 tavaszára a pápa és a firenzei comune közötti ellentétek is kiéleződtek, mivel a városban napvilágra került egy Donati hívei által (ő ugyan nem volt a városban, de Massa Trebaria a határvidéken található) a Santa Trinità templomban tartott megbeszélés tartalma, amiből kiderült, hogy összeesküvést szőttek a város fehér guelf vezetői ellen. Mivel Firenzében híre terjedt, hogy a pápai udvarban tartózkodó kereskedelmi ügynökök is áskálódnak a város ellen, egy küldöttség utazott VIII. Bonifáchoz a dolgok megtárgyalására, e közben annak egyik tagja, Lapo Saltarelli jogász megpróbálta kinyomozni az összeesküvés esetleges római szálait. Már ez is nagyon felháborította a pápát, de még dühösebb lett, amikor tudomására jutott, hogy április 18-án a comune 3 Rómában tartózkodó kereskedelmi képviselőt pénzbüntetéssel, illetve ennek elmulasztása esetére nyelvük kivágásával büntetett, Corso Donatit pedig távollétében halálra és házainak lerombolására ítélték.³¹

Ebben a feszült légkörben került sor egy újabb incidensre a Donatiak és a Cerchiek, illetve híveik között, május elsején (Calendimaggio), a tavaszünnep alkalmával. Szokás volt ilyenkor zenés-táncos utcabálokat és más ünnepi rendezvényeket szervezni, és az egyik utcabál bámészkodó tömegében egymás közelébe sodródtak a két tábor fiataljai, és dulakodás, majd verekedés és fegyveres összecsapás lett belőle. Ennek során valamelyik Donati-párti levágta Ricoverino de' Cerchi orrát. Dino Compagni úgy véli, ekkor szakadt végleg két részre a város lakossága, mert szinte mindenki valamelyik fél pártját fogta. Compagni felsorolása³² szerint a többség a Cerchiek mellett volt, így az elűzött Gian

³¹ Davidsohn (1901), pp.275-276.; Holmes (1980), p.24.; Petrocchi, Giorgio, *La vita di Dante*, Laterza, Bari, 1984, p.78.

³² Dino Compagni, L. I. Cap. XXII. pp.94-95.

della Bella volt hívei, a ghibellinek, sok más polgár, és a grandik egy része is: Guido Cavalcanti, Lapo Saltarelli, Berto Frescobaldi, Goccia és Bernardo Adimari, Baldo della Tosa, a Mozziak, és a Falconieriek. Corso Donati hívei közé tartozott Geri Spini, Pazzino de' Pazzi, a Bardiak, Bindello Adimari, Nepo és Pinuccio della Tosa. A képlet azonban még összetettebb volt, hiszen a Frescobaldiak közül is tartoztak a feketék közé, és sok tehetős családban szinte fele-fele arányban csatlakoztak a két szemben álló félhez (legjobb példa erre a nagyszámú della Tosa klán meghasonlása). Davidsohn kutatásai szerint³³ valószínű, hogy az incidens tettese a Pazzi család egyik fiatal tagja (Cherico dei Pazzi, Giacchinotto fia) volt, akik már régóta nagyon rossz viszonyban voltak a Cerchiekkel. A német kutató azonban úgy véli, hogy a Calendimaggio csak epizód volt a két család, valamint a fekete és a fehér guelfek viszályában, mivel az ellentétek már korábban kialakultak, s az ilyesféle összecsapások ennek következtében történtek meg.³⁴ Sausse-Villiers³⁵ meglátása szerint Dante a Vieri de' Cerchi és Corso Donati, valamint a fekete és a fehér guelfek közötti konfliktusban megpróbált semleges maradni és a köz érdekében felülemelkedni rajta, de a súlyosbodó ellentétek között belesodródott az események láncolatába, és maga is az érdekharcok áldozatává vált. Davidsohn³⁶ azt is kiemelten hangsúlyozza, hogy a pápa és a firenzei comune közötti konfliktusok sem Dante priorsága alatt keletkeztek, hanem jóval előbb, tehát amikor a költő jelentősebb politikai szerephez és priorként fontos döntési

³³ Davidsohn (1901), pp.272-273.

³⁴ Davidsohn (1901), pp.270-271.

³⁵ Sausse-Villiers (1850), pp.130-131.

³⁶ Davidsohn (1901), p.274.

helyzetbe jutott a városban, akkor már a kész tényekhez kellett alkalmazkodnia.

Az így kialakult helyzetben a pápa mindenképpen békíteni akarta a feleket, és mivel a fekete guelfek azzal vádolták a fehéreket, hogy a (pisai és arezzói) ghibellinékkel szöveteznek, VIII. Bonifác magához hívatta Vieri de' Cerchit, a fehérek vezetőjét, bízván abban, hogy mivel a Cerchiek komoly üzleti érdekeltségekkel rendelkeznek pápai területeken, meg tudja őt győzni a megbékélés szükségességéről.³⁷ Vieri de' Cerchi azonban nem volt hajlandó békülni Corso Donatival, s ahogyan az Machiavelli³⁸ értelmezéséből is kiderül, egyszerűen letagadta a két család közötti konfliktus létezését. A két kortárs firenzei történétíró, a fehér guelf Dino Compagni és a fekete guelf Giovanni Villani meglehetősen különböző módon írja le az eseményt. Dino Compagni³⁹ úgy értelmezi a történeteket, hogy Vieri de' Cerchi a békülés mellőzésével bizonyította, hogy a fehérek ugyanolyan jó pápa pártiak, mint a feketék, s ártatlanok az ellenük felhozott vádakban. Giovanni Villani⁴⁰ azonban úgy

³⁷ Perrens (1883), Vol. III. pp.15-16.; Ragg (1907), p.228.

³⁸ „A pápa magához hívatta Vieri urat, és felszólította, hogy béküljön ki a Donati családdal, mire Vieri úr csodálkozásának adott kifejezést, mondván, hogy nem táplál haragot a Donati család iránt. Csak az köthet békét – mondotta -, aki háborút viselt, és mivel ő nem háborúzott velük, nem érti, mi szükség a békére. Ezzel Vieri úr visszatért Rómából, és a hangulat pattanásig feszült, a legkisebb esemény is felboríthatott mindent, és így is történt.” Machiavelli, *Firenze története*, Cap. XVII, p.79.

³⁹ „Amiért is a pápa magához hívatta messer Vieri de Cerchit, aki nagy kísérettel és pompával Rómába ment. A pápa, bankárainak, a Spinieknek és az említett barátoknak és rokonoknak a kérésére, felszólította, hogy béküljön ki messer Corsóval, ő azonban nem akart ebbe beleegyezni, bebizonyítván, hogy nem cselekedett a guelf párt ellen; ezért a pápa elbocsátotta és ő eltávozott.” Dino Compagni, L. I, Cap. XXIII, p.96.

⁴⁰ „Per la qual cosa il detto Papa mandò per messer Vieri de' Cerchi, e come fu dinanzi da lui, si'l pregò, che facesse pace con messer Corso Donati e con la

véli, hogy Vieri nagyon ostobán viselkedett, és elutasító magatartásával magára és pártjára haragította VIII. Bonifác pápát. E nézet helyt álló voltát látszik igazolni a pápa azon következő lépése, amivel a firenzei guelfek közötti konfliktust rendezni akarta, mégpedig d'Aquasparta bíboros nunciusként és béketeremtő közvetítőként való kiküldése a városba.

D'Aquasparta bíboros 1300. május 23-án kapta meg VIII. Bonifáctól a felhatalmazását, és június 27-én fordult kérésével a város vezetőihez megbízása jóváhagyása céljából, melyet a Százak Tanácsa 81:12 arányban el is fogadott,⁴¹ de a balia (rendkívüli, teljhatalmat jelentő) felhatalmazást elutasította.⁴² Az események menetéből bizonyítottnak tűnik Dino Compagni állítása, miszerint a pápa a konfliktus rendezését és a megbékélést a fekete guelfek pozíciójának megerősítése, illetve a fehérek gyengítése révén kívánta megvalósítani.⁴³ Pelli⁴⁴ meglátása szerint ebben az is szerepet játszhatott, hogy VIII. Bonifác hitelt adott a fekete guelfek azon állításának, miszerint a fehérek túl jóban vannak a

sua parte, promettendoli di mettere lui e suoi in grand e buono stato in Firenze, e di farli grazie spirituali, come sapesse addomandare. Messere Vieri come che nelle altre cose fosse savio cavaliere, in questo fu poco savio, troppo duro e bizzarro, che della richiesta del Papa nulla volle fare, dicendo, che non avea guerra con niuno; onde si tornò in Firenze, e'l Papa rimase molto sdegnato contra a lui e contro a sua parte." Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L. VIII. Cap. XXXVIII, p.61.

⁴¹ Holmes (1980), p.25.

⁴² Villari, Pasquale, *I primi due secoli della storia di Firenze*, Vol.I-II, Sansoni, Firenze, 1893-1894. Vol.II. p.132.

⁴³ „... a bíboros beleegyezésével a lucciaiak nagy sereg emberrel jöttek segítségükre [t.i. a fekete guelfekére – M.M.]... Akkor egészen nyilvánvalóvá vált a bíboros szándéka, az, hogy a béke, amelyre törekedett, a Cerchi párt kibékbítését, a Donati pártnak pedig a felemelkedését célozta.” Dino Compagni, L.I. Cap. XXI. p.93.; Sausse-Villiers (1850), p.139.; Pelli (1823), p.97-98., Petrocchi (1984), p.79.

⁴⁴ Pelli (1823), p.101./n.19.

ghibellinekkel, és velük szövetkezve gyengíteni fogják a pápa pártját Firenzében. D'Aquasparta taktikája az volt, hogy megreformálja a priorok választásának módját: ez után sorsolással választanák őket egy olyan listáról, amelyen a két párt jelöltjei, a feketék és a fehérek egyenlő számban szerepelnének.⁴⁵ E paritásos elv korrektnek tűnt a pártok kiegyensúlyozása szempontjából, de kétségtelenül nagyobb súllyal szerepeltek volna formális-jogi vonatkozásban is a nemesek a firenzei közéletben. Mivel a pápai küldött és a comune nem tudott megegyezni, VIII. Bonifác felhatalmazta d'Aquaspartát arra, hogy Firenzén kívülről fegyveres támogatást vegyen igénybe rendelkezési elfogadtatása céljából az engedetlenkedő fehérekkel szemben.⁴⁶ A beavatkozásról azonban a comune küldöttei lebeszélétek a luccaiakat, de a felháborodott firenzeiek közül valaki merényletet kísérelt meg d'Aquasparta bíboros ellen (valószínűleg július közepének valamelyik napján), és az általa kilőtt nyílvesző az ablakon keresztül a nuncius szálláshelyének mennyezetébe fúródott. A megrémült bíboros ez után a pápai udvarral szoros kapcsolatban álló Mozziak Arno-n túli házába költözött át, ahol a comune küldöttei felkeresték őt, és kiengesztelésül egy díszes serleget és benne 2000 aranyat ajánlottak fel neki, de a nuncius ezt visszautasította.⁴⁷ Korábban egyébként a comune is igyekezett

⁴⁵ Giovanni Villani leírása szerint: "E lui riposato in Firenze richiese al comune la balía de pacificare insieme i Fiorentini, e per levare via le sette Bianca e Nera volle riformare la terra, e raccommunare li officj e quelli dell'una parte e dell'altra, ch' erano degni d'essere priori, mettere in sacchetti a sesto a sesto, e trarli di due mesi in due mesi, come la ventura venisse..." Giovanni Villani, *Historie fiorentine*, Vol.4. L.VIII. Cap. XXXIX. p.63.; Sausse-Villier (1850), p.140.; Petrocchi (1984), p.79.

⁴⁶ Holmes (1980), p.26.; Petrocchi(1984), p.82.

⁴⁷ Dino Compagni, L.I., Cap. XXI, p.93.; Petrocchi (1984), p.82.

külső segítséget keresni a fekete guelfekkel és a pápával szembeni ellentétek miatt, illetve VIII. Bonifác erősödő toscanai befolyása ellenében, e célból küldték Dantét 1300 májusában követségbe San Gimignano-ba, de a firenzei guelf városok ez irányú összefogásának szándéka végül nem valósult meg.⁴⁸ A megbékélést előmozdító törekvéseivel szembeni határozott, sőt agresszív ellenállásba beleunt d'Aquasparta bíboros végül kudarcába beletörődve 1300 szeptemberének utolsó napjaiban előbb kiátkozta, majd elhagyta a várost.

3. Dante priorsága és a guelf vezetők száműzése Firenzéből

Dante politikai és közéleti tevékenysége Firenzében jó fél évtizednyi időszakra (1295-1301) tehető. Pál József⁴⁹ meglátása szerint Dante politikai-közéleti tevékenysége és irodalmi műveiben található politikai értékítéletei között mindenképpen különbséget kell tenni. Dante komoly kvalitású politikai gondolkodó volt, de nem volt „jó” politikus.⁵⁰ A szerző nyilvánvalóan arra utal, hogy Dante túlzottan „idealista”, értelmiségi attitűddel viszonyult a „nagypolitika” kérdéseihez. Nem vitatható azonban, hogy a fentiekben jelzett intervallumban Dante folyamatosan jelen

⁴⁸ Barbi, Michele, *Dante*, Gondolat, Budapest, 1964, p.18.

⁴⁹ Pál József, *A politikus Dante*. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica. tom.VII. fasc. 1. Irodalom és politika. Miskolc, 2001, p.99. „Fontos végezetül bizonyos különbséget tenni Dante alig ismert valóságos tevékenysége és a költeményben [t.i. az Isteni Színjátékban – M.M.] elrejtett <politikus> Dante kép között.”

⁵⁰ „Dante nem volt jó politikus... a politikus Dante is úgy volt, mint hőse, Farinata: közelre nem látott jól, csak – reméljük távolba.” Pál (2001), p.107-108.

volt a firenzei politikai életben. Barbi⁵¹ kutatásai szerint Dante 1295. november elseje és 1296. április 30. között a népkapitány speciális Tanácsának tagja volt, 1295. december 14-én a Bölcsék tagjaként a prior választás alkalmával tevékenykedett, 1296 májusának vége és szeptembere között a Százak Tanácsának tagja volt, s 1297-ben ismét e szerepben láthatjuk őt. 1300 májusában követként San Gimignano-ba küldték, június 15. és augusztus 15. között a priorok testületébe választották, 1301-ben ismét a Bölcsék tagja volt az április 14-iki priorválasztáson, majd április és szeptember között ismét a Százak Tanácsa tagja. Ugyanezen évben, október-november folyamán a firenzeiek Rómába küldött követei között találhatjuk őt. Fontos még tudnunk, hogy a Százak Tanácsának aktái az 1298 és 1301 közötti időszakról hiányoznak, a fentiek ismeretében azonban joggal feltételezhető, hogy Dante ekkoriban is részt vehetett annak munkájában.

A költő politikai-közéleti szereplésének „csúcspontja” azonban a priori testületbe való bekerülése volt. Az ekkoriban 6 tagból álló testület a legfontosabb operatív döntéshozó szerv volt a városban, a napi és gyakorlati politikai élet irányítója. A rotáció elve miatt azonban e tisztséget csak két hónapig töltötték be, és mivel fél tucat tagja volt, egyetlen személy számára mindez nem jelentett hosszabb távú politikai hatalmat. Sok kutató messze túldimenzionálta Dante politikai „hatalmát” Firenzében. Valójában a sokféle tisztség kiegyensúlyozta egymást, éppen azzal a céllal szabályozták jogköreiket, hogy egymást is ellenőrizve és ellensúlyozva, megakadályozzák az egyének zsarnoki hatalmának

⁵¹ Barbi, Michele, *L'Ordinamento della Repubblica fiorentina e la vita politica di Dante*. In: u.ő.: *Problemi di critica dantesca*. Vol. I-II. Sansoni, Firenze, 1965, Vol. I., p.154-155.

kialakulását. Reynolds meglátása szerint azonban e tisztség Dante végzetét is jelentette, mivel a költő olyan nemzetközi politikai küzdelmek erőterébe került, amelyek meghaladták a firenzei belső viszonyok problémáihoz szokott látókörét.⁵²

Az 1300. június 15-én hivatalba lépő prioroknak rögtön egy igen népszerűtlen intézkedéssel kellett kezdeniük működésüket. Rendelkezniük kellett a végrehajtásáról egy olyan ítéletnek, amelyet Sostegno di Buzatto, a comune jegyzője terjesztett eléjük három személy (már az előzőekben említett, a városi önkormányzat ellen szervezett korábbi összeesküvés tagjai) ellen, amely döntést az előző priori testület hozott, de amelynek mérlegelésére vagy felülvizsgálatára az új prioroknak nem volt lehetősége. Az összeesküvőket (Noffo di Quintavalle, Simone di Gherardo, Cambio da Sesto) 2000 forint bírság megfizetésére, illetve ennek elmulasztása esetére a nyelvük kivágására ítélték.⁵³ Nézetem szerint azonban Petrocchi eltúlozta e tény jelentőségét. Nem szabad megfélemedoznunk ugyanis arról, hogy az érintett személyek a pápai udvarban tartózkodtak, így az ellenük hozott ítéletet gyakorlatban lehetetlen volt végrehajtani rajtuk (ugyanúgy, mint ahogyan a Corso Donati elleni halálos ítéletet sem lehetett, hiszen ő is Firenzén kívül tartózkodott az ítélet meghozatala időszakában). Az ítéletnek és a végrehajtás elrendelésének inkább szimbolikus, elvi jelentősége volt.

Nagyobb jelentősége volt azonban egy másik ügynek, amiben a priorok döntési kényszerbe kerültek, és ami végzetes

⁵² „Dante, aki ugyan tisztelt és nagyra becsült költő volt, de máskülönben mellékes figura csupán, hamarosan a nemzetközi politika olyan örvényében találta magát, amelyre semmilyen befolyással sem lehetett, ám amely egy csapásra megváltoztatta egész életét.” Reynolds (2008), p.67.

⁵³ Petrocchi (1984), pp.80-81.

hatással volt Dante életútjára is. Június 23-án, a céhek és a város védőszentje, Keresztelő Szent János ünnepének napján a nemesek provokálták a templomba ajándékokkal haladó ünnepi menetet, azt hangoztatván, hogy a polgárok kitiltották őket a városi tisztségekből, pedig a campaldinói csatában ők győztek az arezzói ghibellinek ellen.⁵⁴ Az incidens a grandik részéről valószínűleg annak tudatában történt, hogy a pápa által kiküldött d'Aquasparta bíboros őket fogja támogatni a fehérekkel szemben.⁵⁵ A Santa Trinità templombeli fekete guelf összeesküvés és a június 23-iki inzultus után a priorok elhatározták, hogy a város békéjének megőrzése érdekében számúzik mindkét viszálykodó párt legfőbb hangadóit és az összetűzések provokálóit. A korabeli krónikások közül Giovanni Villani⁵⁶ inkább az elsőként említett fekete összeesküvés, Dino Compagni⁵⁷ inkább a júniusi provokáció súlyát emelte ki, felsorolván a számúzott Cerchieket is, de megemlítette azt is, hogy a Donatiak nem akarták a priorok döntését végre hajtani, s ezzel is bűnösségüket igazolták. A Donatiak vonakodását a kutatók közül Fraticelli⁵⁸ is kiemeli, s

⁵⁴ „Mi vagyunk azok, akik Campaldinóban az ellenségre vereséget mértünk, és ti eltávolítottatok városunk tisztségeiből és méltóságaiból.” Dino Compagni, L.I. Cap. XXI. p.92.

⁵⁵ Villari (1894), Vol.II. p.132.

⁵⁶ „...funne fatta inquisizione per la signoria, onde messer Corso, che n'era capo, fu condannato nell' avere e nella persona, e li altri caporali, che furono a ciò, in più di lire venti mila, e pagarle; e ciò fatto mandati furono a' confini Sinibaldo fratello di messer Corso e altri de' Donati, e messere Rosso, e messere Rossellino della Tosa, e delli altri loro consorti, messere Geri Spina, e de' suoi, e furono mandati al castello della Pieve.” Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L.VIII. Cap. XLI. p.66.

⁵⁷ „A Donatiak pártján állók nem akartak elmenni, ezzel azt bizonyítván, hogy ők összeesküvést szöttek.” Dino Compagni, L.I. Cap. XXIII. p.92.

⁵⁸ Fraticelli, Pietro, *Storia della vita di Dante Alighieri*, Barbèra, Firenze, 1861, p.122.

hangsúlyozza, hogy a priorok a két fél vezetőinek száműzésével a polgárháború kitörését akarták megelőzni. A száműzött vezetők a feketék részéről a következők voltak: Corso és Sinibaldo Donati, Rosso és Rossellino della Tosa, Giacchinotto és Pazzino de' Pazzi, valamint Geri Spini. Kétségtelen, hogy az érintett személyek az ellentétek élezésének és a fekete guelf irányzat törekvéseinek legmarkánsabb főszereplői voltak. A fehérek részéről a következők száműzésére került sor: Gentile, Torrigiano és Carbone de' Cerchi, Baschiera Tosinghi (della Tosa), Baldinaccio Adimari, Naldo Gherardini, Guido Cavalcanti és Giacotto Malespini. A listából is kitűnik, hogy a priorok rendelkezése teljesen a paritás elve alapján történt (sőt, mint látható, a fehérek közül eggyel többet ítéltek száműzésre), és azt is fontos hangsúlyoznunk, hogy a testület döntésében Danténak semmiféle kiemelt szerepe nem volt, hiszen a korabeli történetírók semmi efféléről nem tudósítanak.⁵⁹

Történt azonban nem sokára egy nagyon vitatott lépés a comune részéről, ugyanis nem sokkal a száműzés után (valószínűleg augusztus végén) a fehéreket visszaengedték a városba. Ennek oka Guido Cavalcanti megbetegedése majd halála volt. A történeletről való adatok és beszámolók nagyon hiányosak és megítélésük is igen vitatott. Kétségtelen, hogy a feketék tiltakoztak a fehérek visszaengedése miatt, és elfogultsággal vádolták a priorokat (ez Dantét már nem érintette, hiszen hivatala augusztus 15-én lejárt!). A kutatók közül Perrens⁶⁰ egyenesen azt állítja, hogy a priorok csak a látszat kedvéért küldték száműzésbe a fehérek vezetőit is, mert tudták, hogy nem sokára visszaengedik őket, Cavalcanti

⁵⁹ *Enciclopedia dantesca*, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani. Vol. I-VI. Roma, 1970-1978. Biografia, Vol. VI. p.26.

⁶⁰ Perrens (1883), Vol. III. p.28./n.3.; p.29.

betegsége pedig jó ürügy lehetett erre. Perrens hipotézisét azonban semmi nem bizonyítja, e korban a betegségek előfordulása, valamint az utazások kockázata sokkal nagyobb volt (nem véletlen, hogy Dante is egy utazás során szerzi halálát okozó maláriáját), de Cavalcanti megbetegedését és halálát nyilván nem lehetett előre látni. Nincs továbbá alapunk arra, hogy a priorok korrektségét és jó szándékát a száműzetési döntésben megkérdőjelezzük. Petrocchi⁶¹ nézetét, miszerint a fehérek száműzetésének visszavonása súlyos hiba lett volna a comune részéről, szintén megalapozatlannak tartom. Pedig Leonardo Bruni⁶² is azt állítja Dante életrajzában, hogy bár Dante nem volt felelős e döntésért, hiszen már nem volt prior a visszahívás időpontjában, de a pápát az igazságtalan és pártos elbírálás bírta Valois Károly Firenzébe küldésére. A fentiekben említett szerzők azonban megfélekednek arról, hogy már d'Aquasparta bíboros is azzal a szándékkal érkezett Firenzébe, hogy a feketéket előnyösebb helyzetbe hozza és a paritás alapján tisztségekhez juttassa. Ebben a pápa toscanai és szicíliai terveinek a fekete guelfek általi nagyobb támogatása játszott szerepet, így nem hiszem, hogy VIII. Bonifác politikai érdekeinél jelentősebb szerepet játszott volna az, hogy a száműzetésből kit mikor engednek haza. A fehérek korábbi Firenzébe való visszaengedésének igen egyszerű, és a körülmények ismeretében a legvalószínűbb magyarázatát viszont éppen Petrocchi⁶³ adja, aki szerint lehetséges, hogy Guido Cavalcanti

⁶¹ Petrocchi (1984), p. 82.

⁶² „Dante erre [t.i. a visszaengedésben játszott állítólagos szerepére való vádra – M.M.] azzal válaszolt, hogy ő akkor már nem volt prior mikor a serrezzanoiak visszahívtak, s így nem is vonható amiatt felelősségre... Ez egyenlőtlen elbánás mindamellett a pápát arra bírta, hogy Valois Károlyt Firenzébe küldje.” Lionardo Bruni, *Dante életrajza*, p.22.

⁶³ *Enciclopedia dantesca*, Vol. VI. p.26.

már Sarzanában meghalt, és a többieket a haza hozatala és a temetése miatt engedték vissza. Önmagában az a tény, hogy Cavalcanti megbetegedett, nem lehetett elegendő indok a többiek vele együtt való visszaengedésére, de így tulajdonképpen ők hozták haza eltemetni őt.

4. Valois Károly érkezése és a fekete guelfek hatalomra kerülése

Valois Károly (1270-1325) IV. (Szép) Fülöp francia király (1285-1314) testvéröccse volt (két évvel volt fiatalabb 1268-ban született bátyjánál), aki a legnagyobb főurak közé tartozott a korabeli Európában. A Francia Királyságban számos állami tisztséget betöltött, tagja volt a királyi tanácsnak, ő volt az egyetlen személy a királyságban, akinek, ha korlátozott mértékben is, de Fülöp megengedte, hogy saját pénzt veressen. Károly jó fizikai adottsággal rendelkezett, magas, erőteljes férfi volt, szőke, hullámos hajjal és kék szemekkel, mint testvére, aki méltó volt megjelenésében a melléknevéhez. Károly is kedvelte a lovagi tornákat, a bajvívást, az angol-francia háborúban (1294-1298) sikeres hadvezérnek bizonyult, és a következő években, a flandriai harcokban is kíméletlenül képviselte az ellenálló városokkal szemben a francia érdekeket. Mindezek mellett azonban a keresztes háborúk története és a távoli területek megszerzésének lehetőségei is érdekelték, saját maga számára világtörténeti összefoglalót íratott.

Károly 1301. január 28-án feleségül vette az utolsó latin császár, II. Balduin unokáját, Catherine de Courtenay-t, és ő átruházta rá a bizánci császári trónra vonatkozó jogigényét. Házasságukhoz azonban, mivel távoli rokonok voltak, pápai diszpenzációt kellett szerezniük. Így került kapcsolatba Károly VIII. Bonifác pápával, aki ekkoriban már

igen rossz viszonyban volt bátyjával, Szép Fülöppel, és talán a feszült helyzet javulását is remélte attól, hogy Károllyal alkut köt az engedélyezésért cserébe. VIII. Bonifác ugyan beleegyezett a házasságba, de feltételként kikötötte, hogy Valois Károly Itáliába jön, és segít neki pacifikálni Toscanát, és visszaszerezni az Anjou-háznak Sziciliát. Cserébe azt is megígérte, hogy anyagilag is támogatni fogja Károly Bizánc elleni hadjáratát és a keleti császárság megszerzésére való törekvését. Az itáliai vállalkozáshoz és a későbbi bizánci hadjáratához megígérte (a kor bevett gyakorlata szerint) a pápai tizedek egy részének átengedését Károly számára.⁶⁴

Valois Károly 1301 áprilisában indult el Párizsból a pápai udvarba, ahová szeptember 12-én érkezett meg (Anagni-ba, a pápa szülővárosába). Itália az érkező Károly számára a teljes zűrzavar képét mutatta. A városokon belül klánok harcoltak egymással, ellentétek voltak a városok és a vidék között, a tengerparti városok harcoltak egymás ellen a tengerek feletti uralomért, a szárazföldi városok a kikötőkért, a városok felett a császároknak csak fiktív hatalma volt, a pápa pártiak autonómiájukat féltették, minden városnak voltak száműzöttjei, akik más városokban éltek és szülővárosuk ellen politizáltak. Károly nem ismerte pontosan az itáliai helyzetet és a helyi viszonyokat, nagyrészt tanácsadókra hallgatott, akik ügyesen manipulálták őt, s Favier szerint a középszerű intelligenciával rendelkező főúr mindig annak adott igazat, aki többet fizetett neki. A pápa azonban azt a megbízást adta számára, hogy a politikáját erőteljesebben támogató fekete guelfeket erősítse meg, a fehérek rovására.⁶⁵ E segítségre annál is inkább szükség volt, mert időközben, 1301 májusában a ghibellinek Gubbio városában az arezzóiak segítségével

⁶⁴ Favier, Jean, *Philippe le Bel*, Fayard, 1998, Paris, p.309.

⁶⁵ Favier (1998), pp.310-311.

elűzték a guelfeket, és bár azok augusztus 29-én a perugiaiak segítségével visszatértek, hasonló dolgok játszódtak le Pistoiaiban is, sőt a feketék Luccában is veszítettek hatalmukból a ghibellinek és a fehér guelfek összefogása révén.⁶⁶ Mindezek az események igazolni látszottak a feketék azon állítását a pápa és Valois Károly számára, hogy komolyabb beavatkozás nélkül a guelf párt elbukhat Firenzében is. Joggal hangsúlyozza Herczeg Gyula Machiavelli Firenze történetéről szóló művéhez írt jegyzeteiben, hogy – ellentétben az ekkoriban elterjedt nézettel – nem Corso Donati hívta be Valois Károlyt Firenzébe, hanem a vele érdekszövetségre lépő Bonifác pápa.⁶⁷

A pápa jelentős jogokkal ruházta fel itáliai politikájának támogatására érkező megbízottját. A Toscana békítője (paciario di Toscana) cím mellett Romagna grófjává (conte di Romagna) is kinevezte⁶⁸, valamint az egyházi állam kapitánya (capitano del Patrimonio) és Ancona őrgrófja (Signore della Marca di Ancona) címekkel is felruházta, részben azon a jogságon, hogy Habsburg Albert császári titulását még nem ismerte el (nem volt még császárrá koronázva), így saját magát tekintette császári helytartónak.⁶⁹ 1301 októberében Károly már Sienában volt, ahol találkozott Corso Donatival, aki 60 000 (más források szerint 70, illetve 7

⁶⁶ Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L.VIII. Cap. XVIII. pp.68-70.

⁶⁷ „VIII. Bonifác volt az, aki Valois Károlyhoz, Szép Fülöp testvérehez fordult, nem pedig Corso Donati tervelte ki az idegen beavatkozást... A pápa volt az, aki hozzá, Szép Fülöp testvérehez fordult, nem pedig Corso Donati tervelte ki az idegen beavatkozást.” Machiavelli, *Firenze története*, p.719./n. 199-200.

⁶⁸ Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4., L. VIII. Cap. XVIII, p. 72.

⁶⁹ Pelli (1823), p.102.

ezer) forintot ajánlott fel a költségeire.⁷⁰ Időközben a firenzei comune fehér guelf vezetői már erősen aggódni kezdtek a helyzet számukra egyre kedvezőtlenebb alakulásán. Dino Compagni szerint a firenzei polgárok megosztottsága mellett a fekete guelfek rágalmi és pénze is szerepet játszott abban, hogy a pápa Valois Károlyt küldte ki békítőként a városba, és a feketék a francia főurat is megtévesztették vádaskodásaikkal.⁷¹ A fejleményektől megijedt fehér guelfek október 7-én új priorokat választottak (akik 15-én léptek hivatalba és Dino Compagni is közöttük volt, tehát az eseményeket közvetlen közelből szemlélhette), és a békülékeny szándékú új vezetők tárgyalásokat kezdtek a feketékkel a paritásos megosztású vezetésről.⁷² Mint az előzőekben láthattuk, ez d'Aquasparta programja volt, amelyet a fehér guelfek néhány hónappal korábban elutasítottak. A fehér guelfek és a comune azonban már elkéstek, az idő túllépett rajtuk, hiszen a pápa már döntött a sorsukról, s akaratának végrehajtója elindult Firenzébe.

Villani szerint Valois Károly kíséretét számos francia gróf és báró, valamint 500 lovas alkotta Itáliába való érkezésekor.⁷³ Firenzébe érkezése előtt ez a sereg már 800 főre duzzadt, majd a toscanai Cerchi- és fehér guelf-ellenes főurak csatlakozó kíséretei révén (akik mind „tiszteletüket tenni”

⁷⁰ Favier (1998), p.311.; Reynolds (2008), p.70.; Dino Compagni szerint előzőleg Rómában már 7000 aranyforintot letétbe helyeztek számára a fekete guelfek. In: Dino Compagni, L. VI. Cap. II. pp.110-113.

⁷¹ „[A pápa – M.M.]... le akarta törni a fehéreket és a feketéket szándékozott felkarolni... Charles úr, anélkül, hogy betért volna Firenzébe, a római udvarba ment; sokat bujtogatták, és sok gyanút ültettek lelkébe.” Dino Compagni, L.II. Cap. II. p.105-106.

⁷² Dino Compagni, L.II. Cap. V. p.107-108. Dino Compagni szerint a feketék csak időhúzás céljából tárgyaltak a fehérekkel: „És így vesztegettük eleinte az időt, mert nem mertük a kapukat bezárni...” U.o: p.109.

⁷³ Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L. VIII. Cap. XVIII. p.72.

jöttek Károly úrhoz), már 1200 főre⁷⁴ emelkedett a haderő, ami a város ostromához persze kevés lett volna, de Firenzén belül már biztosíthatta a város feletti uralmat, hiszen ez a sereg nem céhlegényekből, hanem professzionális katonákból állt! Valois Károly azonban nem ostromra készült, nem is ez volt a megbízatása, hanem annak rendje és módja szerint bebocsátást kért a városba, hogy béketeremtő tevékenységét megkezdhesse. E célból követeket küldött a városba, ahol a céheket megszavaztatták a kérdésről és azok egyhangúan Károly úr befogadása mellett voksoltak, kivéve a pékeket, akik szerint Valois Károly azért jön Firenzébe, hogy elpusztítsa a várost⁷⁵(A kutatóban önkéntelenül is felvetődik a kérdés, hogy vajon a korabeli Firenzében miért a pékek voltak a legokosabb emberek? Talán nagyon vitamin dús kenyeret sütöttek?). A comune mindenesetre kikötötte, hogy Károly tegyen esküt a város jogainak és szokásainak tiszteletben tartására, és arra, hogy nem akar joghatóságot szerezni a város felett. Károly mindent megígért válaszlevelében, amelyet maga Dino Compagni másolt le, és Károly Firenzébe érkezésekor meg is kérdezte a francia főurat, hogy valóban ő írta-e alá a dokumentumot, aki erre a kérdésre igenlő választ adott!⁷⁶ Károly a comune és a céhek engedélye alapján november 1-én, Mindenszentek napján vonult be kíséretével a városba, és 5-én összehívatta Firenze vezetőit és előkelő polgárait a Santa Maria Novella templomba, ahol teljhatalmat (balia jogot) kért a béke megteremtésének céljából, amit meg is kapott, és esküt tett az egybe gyűltek előtt arra, hogy a várost megtartja békében és jólétben. Maga Giovanni Villani, a fekete guelf történetíró (aki személyesen is jelen volt az eseményen) is

⁷⁴ Dino Compagni, L. II. Cap. IX. pp.115-116.

⁷⁵ Dino Compagni, L. II. Cap. VI-VII. pp.110-112.

⁷⁶ Dino Compagni, L. II. Cap. VII. pp.112-113.; Favier (1998), p.312.

megjegyzi, hogy Károly úr mindezek után ígéretének pontosan az ellenkezőjét cselekedte!⁷⁷

Miközben a fenti események lejátszódtak, a comune tett még egy próbálkozást a pápával való tárgyalásra és a vitás kérdések rendezésére, mégpedig egy követség küldésével valamikor október folyamán. E követségnek Dante is tagja volt, s mind az ő szerepéről, mind a követség ténykedéséről rendkívül ellentétes nézetek alakultak ki a kutatók körében. Campanella⁷⁸ szerint a követség hiába érkezett meg a pápához októberben, hiszen VIII. Bonifác már elküldte Valois Károlyt Firenzébe a fekete guelfek hatalomra juttatása céljából, Dante beválasztása a követségbe pedig nem tűnt jó lépésnek, mivel ő korábban a pápa megsegítése ellen szavazott 100 fegyveresnek Margherita Aldobrandeschi elleni büntető expedíciója kiküldésében. Bán Imre⁷⁹ viszont úgy véli, hogy a követség tájékoztatni akarta a pápát a fehér guelfek álláspontjáról a vitás kérdésekben, tagjai pedig határozottan ügyesen lettek összeválogatva. Corazza Ubaldini da Signa, volt gonfaloniere di giustizia, Maso Minerbetti üzletember, aki jól ismerte Rómát, és Dante, aki széleskörű műveltséggel és jó szónoki képességekkel rendelkezett, (és hozzá tehetjük még, hogy 1300

⁷⁷ „... si richiede il comune di volere la signoria e guardia della città, e balia di potere pacificare i Guelfi insieme... E ciò fu per lo comune consentito... e della sua domanda fatta proposta e deliberata, e rimessa in lui la signoria e la guardia della città.... promise di conservare la città in pacifico e buono stato, e io scrittore fui a queste cose presente. In contanente per lui e per sue gente fu fatto il contrario...” Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol 4. L. VIII. Cap. XVIII. p. 73.

⁷⁸ Campanella, Raffaele, *Dante ambasciatore*, in *Rivista di Studi Politici Internazionali*, 83/2, 2016 [pp.263-273], p.266.

⁷⁹ „A követség tagjainak kiválasztása határozott politikai ügyességre mutat, s nem rajtuk múlt, hogy semmit sem végeztek.” Bán Imre, *Dante élete és műveinek időrendje*. In: u.ő.: *Dante-tanulmányok*, Szépirodalmi, Budapest, 1988, p.40.

tavaszaán valószínűleg ő is járt már Rómában a jubileumi zarándoklaton)⁸⁰ alkalmasnak tűnt a comune politikája képviselőjére VIII. Bonifác színe előtt. Dante követő választása egyébként nem volt újdonság, 1295-ben már tagja volt a Martell Károlyt Firenzében fogadó delegációnak (talán a néhány hónappal később Nápolyba küldött, V. Celesztin pápát köszöntő firenzei küldöttségnek is), valamint a már említett 1300. évi májusi, San Gimignano-ba küldött követségnek.⁸¹ Dante megbízhatóságát és jó tárgyalási készségét bizonyítják későbbi, száműzetése alatti követségi megbízásai, amelyeket Campanella erről szóló tanulmánya részletesen felsorol, melyek során a költő Arezzóban, Forliban, Veronában és más városokban is méltóképpen képviselte megbízói érdekeit.⁸²

Azon kutatók, akik Dante követségi tagságát rossz döntésnek tartják, arra hivatkoznak, hogy a költő korábban, 1301. június 19-én a Százak Tanácsában kétszer is a pápa egyik kérése ellen szavazott⁸³, amit d'Aquasparta bíboros tolmácsolt a firenzeiek előtt. Nézetem szerint e kutatók eltúlozzák, túldimenzionálják a kérdés politikai súlyát. Barbi⁸⁴ és Holmes leírásából egyrészt kitűnik, hogy a haderő meghosszabbításáról volt szó (ugyanis április 17-én a Százak Tanácsa két és fél hónap időtartamra beleegyezett a pápa kérésébe), Reynolds⁸⁵ pedig megemlíti, hogy a többség végül

⁸⁰ Campanella (2016), p.267.

⁸¹ Campanella (2016), pp.264-265.

⁸² Campanella (2016), pp.268-269.

⁸³ „Die XViii mensis junii (1301)... Dante Alagherii consuluit, quod de servitio faciendo domino Papae nihil fiat... Eadem die... Dante Alagherii consuluit quod de servitio faciendo domino Papae nihil fiat.” Fraticelli (1861), p. 137./n.2.

⁸⁴ Barbi (1964), pp.20-21.; Holmes (1980), p.26.

⁸⁵ Reynolds (2008), p.62.

is június 19-én (már a délelőtti ülésen is mellette voltak ketten, egy fő halasztást kért, így került sor még egy tárgyalásra ugyanazon a napon)⁸⁶ megszavazta a pápa által kért segítséget, Petrocchi⁸⁷ szerint 49:32 arányban, a délutáni ülésen. Sőt, Petrocchi megjegyzése szerint Dante a tanács délelőtti ülésén egy kisebb jelentőségű kérdésben a pápa mellett szavazott!⁸⁸ A tényekből nyilvánvaló tehát, hogy Dante ellenszavazatai miatt VIII. Bonifác pápát semmiféle kár nem érte, így különösebb haragra vagy bosszúállásra sem volt indoka Dantével szemben. A szakirodalom egyik legnagyobb tévedése pedig azon nézet, miszerint Dante személyes ellensége lett volna a pápának, ezért sem lett volna szabad őt küldeni követségbe hozzá. Ragg⁸⁹ azonban már régen rámutatott arra, hogy a Dante és a pápa közötti ellentétek részben politikai alapelvekre vezethetőek vissza, mivel a költő elutasította a VII. Gergely, III. Ince és kortársként VIII. Bonifác pápák által képviselt teokratikus főhatalom igényét. Holmes⁹⁰ is külön kiemeli, hogy a *De Monarchia* nem személyes ellenségeskedés miatt született meg, az 1300-1301 időszakában kialakult ellentéteknek pedig elsősorban gyakorlati jellegű okai voltak, mivel Dante azon politikusok közé tartozott, akik féltették a firenzei autonómia jogokat az erősödő befolyással rendelkező VIII. Bonifáctól. Dante rendkívül szenvedélyes pápa-ellenessége, amellyel a Színjátékban találkozunk, valószínűleg jóval később alakult ki, Holmes⁹¹ meglátása szerint abban az időszakban, amikor V. Kelemen elpártolt

⁸⁶ *Enciclopedia dantesca*, Vol. VI. p.27.

⁸⁷ *Enciclopedia dantesca*, Vol. VI. p.28.

⁸⁸ „Si pronunciò favorevolmente ad altra richiesta, di minor peso: l'assunzione della difesa di Colle Valdelsa.” *Enciclopedia dantesca*, Vol. VI. p.28.

⁸⁹ Ragg (1907), pp.34-35.

⁹⁰ Holmes (1980), p. 28.

⁹¹ Holmes (1980), pp.32-33.

Dante bálványozott császártól, VII. Henrikétől, ráadásul a pápai székhelyét is Avignon-ban rendezte be Róma helyett.

Ugyancsak teljesen megalapozatlannak tűnik az a mítosz, mely Dante és VIII. Bonifác pápa találkozását két hatalmas géniusz, két titán küzdelmeként értelmezi. Campanella⁹² joggal utal arra, hogy ez a Giovanni Papini-től eredő felfogás eltekint az 1301-ben létező realitásoktól, és Dante későbbi presztízsét vetíti vissza ezen időszakra. Dante igazi nagy műveit a következő évek során írta meg, költői-filozófusi hírneve még nem volt olyan jelentős, hogy a pápa egy komoly, veszélyes ellenséget lásson benne. Politikai szereplőként Firenze városi polgárságához kapcsolódott, nem volt nemzetközi jelentősége, befolyását a helyi politikában Boccaccio mindenképpen eltúlozta. Nem kell tehát különösebben meglepődnünk, hogy VIII. Bonifác pápa (aki egyébként kétszer annyi idős volt, mint a költő, és egyébként is igen szangvinikus természetű volt) alaposan megszidta és kioktatta a firenzei követeket, mint ahogyan ez Dino Compagni leírásából kiderül.⁹³ A küldöttséggel kapcsolatos vitatott kérdések közé tartozik az is, hogy miért tartotta vissza a pápa Dantét, amikor a másik két személyt visszaküldte Firenzébe? Az igazság az, hogy az egész delegáció túlságosan későn érkezett meg a pápai udvarba, és mivel Valois Károly már elindult „békét teremteni” Firenzében, egyszerűen már nem volt miről tárgyalniuk egymással (talán részben ez a megkésettség is fokozhatta VIII. Bonifác haragját a küldöttekkel szemben). Lehetséges, hogy az egyházfő Dantét

⁹² Campanella (2016), pp.266-267.

⁹³ „Miért vagytok olyan makacsok? Bízátok magatokat reám, és bizony mondom nektek, hogy nincs más szándékom, mint a ti békétek. Kettő közületek térjenek vissza, és áldásom legyen rajtuk, ha azon igyekeznek, hogy engedelmessédjenek akaratomnak.” Dino Compagni, L. II. Cap. IV. p.107.

azért tartotta vissza, mert félt attól, hogy az egyenes és nyílt jellemű, bátor kiállású költő szembe fog szállni a Valois Károly által képviselt rendezési tervvel, és VIII. Bonifác el akarta kerülni Dante esetleges akadékoskodását. Érdekesnek tűnik azonban Bán Imre felvetése, aki szerint lehetséges, hogy a pápa egyszerűen meg akarta kímélni a költőt azoktól a megpróbáltatásoktól, amelyek otthon vártak rá a fekete guelfek hatalomra kerülése után.⁹⁴ Természetesen mindezek csak feltételezések, de annyit bizonyosan állíthatunk, hogy amennyiben Bonifác pápa „halálos ellensége” lett volna Danténak, akkor a kezébe került költőt örök életre fogságba vettethette, vagy esetleg kivégeztethette volna.

A pápához küldött delegáció sikertelenségét tehát annak megkésetttsége okozta, az események ugyanis már régen túlléptek rajta, a comune túl későn reagált rájuk. Mint az előzőekben ismertettük, Valois Károly erőszak nélkül, a firenzei polgárok beleegyezésével jutott be a városba, és feladata tulajdonképpen a fekete guelf vezetőik visszatérésének elősegítése és a hatalom átvétel körülményeinek biztosítása volt. Ennek megfelelően történt, hogy Károly érkezése után 4 nappal, november 5-6. éjszakáján a halálos ítélettel sújtott Corso Donati visszatért Firenzébe. Vállalkozása nem nélkülözte a kockázatot, hiszen az érvényben levő halálos ítéletet végre is hajthatták volna rajta, de Corso nem az ijedős fajtához tartozott. Úgy tűnik, hogy kevés számú társával érkezett, Dino Compagni⁹⁵ 12 kísérőt említ, Giovanni Villani⁹⁶ néhány barátot és gyalogosokat ír,

⁹⁴ „Sőt azt is lehetne mondani, hogy a pápa egyenesen megmentette a nagy költőt, hiszen tudhatta, mi vár rá otthon.” Bán (1988), pp.40-41.

⁹⁵ Dino Compagni, L. II. Cap. XVIII. p.129.

⁹⁶ „... con alquanto seguito di suoi amici e con masnadieri a piede...” Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L. VIII. Cap. XVIII. p.74.

Perrens⁹⁷ 30 lovasról és 70 gyalogosról beszél (forrás megjelölése nélkül). Annyi bizonyosnak tűnik, hogy rendkívül kevesen voltak a feszült viszonyokhoz képest, bár nyilván számíthattak szükség esetén Károly 1200 fős haderejére. Donati és hívei a kis Pinti kapunál jöttek be a városba, amelyet a belülről a segítségükre siető társaikkal együtt feltörték, és lényegében kardcsapás nélkül kivárhatták, míg gyülekezési helyükön, a San Piero negyedben egyre többen csatlakoznak Corso-hoz a fekete guelf táborból. Giovanni Villani⁹⁸ állítása szerint a priorok Donatiék ellen küldték Sciatta de' Cancellieri népkapitányt 300 lovassal, de Vieri de' Cerchi visszatartotta őket mondván, hogy a nép majd megbünteti őket. Ez az állítás nem tűnik túl hitelesnek, de kétségtelen tény, hogy Dino Compagni⁹⁹ is a Cerchieket, elsősorban a fehér guelfek vezetőjét, Vierit hibáztatta a fegyveres ellenállás megszervezésének hiányáért, gyávasággal vádolva őt. Mivel pedig Vieri de' Cerchi tétlen maradt és házába zárkózott, hívei is ugyanezt tették, sokan pedig átálltak a győztesekhez. Úgy vélem azonban, hogy túlságosan sommás és egyoldalú ez a megközelítés. Ne feledjük egyrészt, hogy Vieri nem katona, hanem kereskedelmi vállalkozó és bankár volt, így kevés harci tapasztalattal rendelkezett. Másrészt valószínűleg komoly lelkiismeret furdalása lehetett saját előző évi hibája, a pápa előtti hazugsága és a Donatiakkal való békülés megtagadása miatt, és inkább visszavonult a további ellenállástól, átengedvén a terepet Valois Károlynak. De a legfontosabb talán az a tény, hogy végül is a firenzeiek beengedték Károlyt,

⁹⁷ Perrens (1883), Vol. III. p.49./n.2.

⁹⁸ Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L. VIII. Cap. XLVIII. p. 74.

⁹⁹ „... a Cerchiek semmiről sem gondoskodtak; pedig ők voltak a viszálykodás fejei; ők pedig, hogy ne adjanak enni a katonáknak, meg gyávaságból, nem tettek elűzetésükig semmiféle védelmi vagy elhárító intézkedést.” Dino Compagni, L. II. Cap. XXI. p.136.

elfogadták őt a viszálykodások békítőjeként, így Cerchi magatartása e tekintetben következetesnek és jogszerűnek tűnt.

A hozzá gyülekező feketék csapatokba szervezésével egy időben Corso Donati megkezdte az ellenfeleivel való leszámolást, felgyújtották a száműzése alatti priorok házait, és megnyitották a comune börtönét, majd később a podesta palotájának elfoglalása után az ottani börtön összes foglyát is kiengedték. Ezzel az összes köztörvényes gonosztevőt rászabadították a városra, akik kirabolták a boltokat, raktárakat és a fehér guelfek házait.¹⁰⁰ Napirenden volt a lányok megerőszakolása, az árvák és a védtelen lakosság kifosztása, sarcok kivetése a fehér guelf családokra különféle koholt összeesküvés vádakkal, sőt a száműzetés alatt előre megállapított proskripciók lista alapján való módszeres leszámolás a fehér párt tagjaival, amiben Dino Compagni szerint semmiféle baráti vagy családi, rokonsági szempontot nem vettek figyelembe.¹⁰¹ Valois Károly a feketék hatalomra jutása után a pápához ment további pénzügyi támogatást kérni tőle, de az visszaküldte őt Firenzébe, hogy szerezzen magának ott. Károly így is tett, létre hozott egy titkos tanácsot, amely pereket koholt és koncepciók eljárásokat folytatott le a gazdag városi polgárokkal szemben. Formailag az elítélt személyek elkobzott pénzét átadták a comunénak, de annak vezetése (november 8-án már új, fekete párti priorokat választottak) jutalomként ennek jelentős részét visszajuttatta Károlyhoz. Dino Compagni állítása szerint 1302 áprilisáig

¹⁰⁰ Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L.VIII. Cap. XLVIII, p.75.; Perrens(1883), Vol. III, p.50.

¹⁰¹ „Senki sem menekült büntetlenül; nem használ az atyafiság, sem a barátság... Megértés, könyörület vagy hála egyikben sem volt soha.” Dino Compagni, L.II. Cap. XXIII. p.138.

mintegy 600 személyt száműztek a városból a fehér guelfek és a ghibellinek közül, kényszerlakhelyre küldték az egész Cerchi családot is.¹⁰² Firenze kirablása és a fekete guelfek bosszúállása Dino Compagni¹⁰³ szerint 6, Giovanni Villani¹⁰⁴ szerint 5 napig tartott, de utána a fosztogatások és leszámolások a környéken (contado) is folytatódtak.

A fosztogatások és a leszámolások már olyan mértéket öltöttek, hogy november vége felé ez VIII. Bonifác pápa számára is túlzásnak tűnt, ezért úgy döntött, hogy elküldi Firenzébe Valois Károly mellé tanácsadónak d'Aquasparta bíborost.¹⁰⁵ A nuncius két fő eszköze az ellentétes felek kibékítésére egyrészt a házasságpolitika volt, elsősorban a Donatiak és a Cerchiek, valamint a Pazziak és az Adimariak között, másrészt újra javasolta a korábban már elfogadtatni próbált paritásos eljárást, vagyis a tisztségek fele-fele arányban való betöltését a feketék és a fehérek által. Míg a nyár folyamán a hatalmon levő fehérek, most a hatalmon levő feketék hiúsították meg a szándékát, mint ahogyan azt Machiavelli¹⁰⁶, illetve Giovanni Villani¹⁰⁷ leírásából tudjuk.

¹⁰² Dino Compagni, L.II. Cap. XXV. pp.140-142.

¹⁰³ Dino Compagni, L.II. Cap. XVIII. p.132.

¹⁰⁴ „E durò questa pestilenza per cinque dì in città continui con grande ruina della terra, e poi seguì in contado, andando le gualdane rubando e ardeno le case per più d'otto dì, onde gran numero di ricche possessioni furo guaste e arse.” Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L. VIII. Cap. XVIII. p.75.

¹⁰⁵ Perrens (1883), Vol. III. pp.58-59.

¹⁰⁶ „A pápa ismét Matteo d'Aquasparta bíborost küldte Firenzébe, aki kibékítette egymással a Cerchi és a Donati családokat, s békéjüket több új házassági kapcsolattal is megerősítette. Amikor azonban azt követelte, hogy a fehérek is vegyenek részt a közügyek intézésében, a tisztségeikhez ragaszkodó feketék ellenállást tanúsítottak. A pápai legátus éppen olyan csalódottan és elkeseredetten távozott, mint az előző alkalommal, és ismét interdictummal sújtotta az engedetlen várost.” Machiavelli, *Firenze története*, Vol. II. p.82.

Ötleteiből kifogyván, d'Aquasparta bíboros előbb kiátkozta, majd ismét elhagyta a várost.

A Donatiak és a Cerchiek utolsó jelentős összetűzésére 1301 Karácsonyának napján került sor, amikor a birtokaira tartó Niccola dei Cerchit megtámadta Simone de' Donati, Corso tehetséges és szép reményű fia, aki egyébként apja első házasságából született, tehát a megtámadott Niccola saját unokaöccse volt. A támadás, mely teljesen érthetetlenül és ismeretlen okból történt, mindkét érintett halálával ért véget, mivel a védekező Cerchi még meg tudta sebesíteni az őt megölő Simonét, aki egy nappal később belehalt a sérülésébe.¹⁰⁸ Valois Károly, miután „béketeremtő” tevékenységét befejezte, 1302 áprilisában hagyta el Firenzét, májusban Nápolyból indulva megkezdte szicíliai hadjáratát, de nem sokára békét kellett kötnie Aragóniai Friggyessel, miután a franciák Kortrijk (Courtrai) mellett katasztrofális vereséget szenvedtek a flamand városok seregétől, és Szép Fülöpnek szüksége volt Károlyra a háború folytatásában.¹⁰⁹

A béketeremtés több okból kifolyólag sem sikerült tökéletesre. Egyik az volt, hogy általában a pártharcok vesztesei a városból kikerülve más városokban kerestek szövetségeket maguknak, hogy erővel visszatérhessenek és revansot vegyenek. Ezt megelőzendő, a feketék még

¹⁰⁷ „E in quello medesimo mese di novembre venne in Firenze il sopradetto Legato del Papa messere Matteo d'Aquasparta cardinale per pacificare i cittadini insieme, e fece fare la pace tra que' della casa de' Cerchi e li Adimari e loro seguaci di parte Bianca co' Donati e Pazzi e loro seguaci di parte Nera, ordinando più matrimonj tra loro; e volendo raccomandare li officj, quelli di parte Nera con la forza di messer Carlo non lasciarono, onde il Legato di ciò turbato tornò a corte e lasciò interdetta la città.” Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4., L.VIII. Cap. XLVIII, pp.75-76.

¹⁰⁸ Giovanni Villani, *Istorie fiorentine*, Vol. 4. L. VIII. Cap. XLVIII. p.76.; Perrens (1883), Vol. III. p.60.

¹⁰⁹ Favier (1998), p.313.

eltávozása előtt rábeszélyték Károlyt egy Pistoia elleni hadjáratra, de Sciatta Cancellieri kapitány vezetésével a védők szervezetten ellenálltak, így a francia főúrnak siker nélkül kellett visszavonulnia.¹¹⁰ 1302-1303 folyamán a feketék és a fehérek harca tovább folytatódott más itáliai városok bevonásával, és a firenzei feketék a ferrarai őgróffal szövöttek a fehéreket támogató Bologna ellen, de azok egy szélesebb szövetséget hoztak létre Faenza, Pisa, Pistoia és Forlì bevonásával, így a feketék nem tudtak felül kerekedni.¹¹¹ Ráadásul Firenzén belül is új ellentétek alakultak ki a győztes feketék között. A tisztségekért és városi vezető pozíciók megszerzéséért vívott küzdelemben, a nyereszkeedésben és a vesztesek kirablásában nem sokára szembe került egymással két csoport, pedig a polgárok már nyugalmat szerettek volna.¹¹² Több fekete guelf hangadó, így Rosso della Tosa, Pazzino de' Pazzi és Geri Spini összefogott Corso Donati ellen, aki addigi szolgálataihoz képest elégedetlen volt megszerzett pozíciójával, és hatalmát a nemesekre és a köznépre támaszkodva próbálta erősíteni, és korrupcióval vádolván a városi vezetőket, követelte a számadási könyvek felülvizsgálását.¹¹³ E belső vitáknak végül a fehérek 1304. évi visszatérési kísérlete vetett véget, ami újra összefogásra készítette a feketéket, és eredményesen verték vissza a támadást, úgy büntetvén a fehéreket és támogatóikat, hogy körülbelül 1700 házat felgyújtottak Firenzében.¹¹⁴

¹¹⁰ Dino Compagni, L. II. Cap. XXVII. pp.144-145.

¹¹¹ Dino Compagni, L. II. Cap. XXXII. p.151.

¹¹² Dino Compagni, L. II. Cap. XXVI. p.143.

¹¹³ Dino Compagni, L. II. Cap. XXXIV. p.153.

¹¹⁴ Antonetti (1992), p.135.

5. Dante száműzetése

A több mint félezer száműzött közé Dante is bekerült, s ennek igen nagy jelentősége volt a költő életének alakulása szempontjából, hiszen soha többé nem tért vissza szülővárosába. Mivel az egyértelmű források hiányoznak, nem tudjuk biztosan, hogy a követségéből hazatért-e egyáltalán, de valószínűbb, hogy nem. Leonardo Bruni,¹¹⁵ Dante egyik legrégebbi életrajzírója szerint Dante még Rómában tartózkodott, amikor házát kifosztották és elítélték, majd később súlyosbították ítéletét, mivel nem jelent meg Cante Gabrielli da Gubbio podesta idézésére, éppen távolléte miatt (és persze nyilván óvatosságból, hiszen sejtette, hogy mi várna rá a fekete guelfek uralma alatt, családját pedig a közvetlen Donati rokonsága miatt nem fenyegette veszély). A száműzetési rendelet dátumát Dino Compagni¹¹⁶ tévesen 1302 áprilisára teszi, valójában jóval korábban, 1302. január 27-én

¹¹⁵ „Dante ekkor nem volt Firenzében. Rómában tartózkodott, hova kevéssel előbb követül küldötték a pápához, hogy neki a polgárok egyetértését és békéjét felajánlja. Közben a priorátusa alatt internáltak bujtotgatására a Feketék pártja házát megrohanta, kifosztotta, vagyonát fölprédálta és őt, nem mintha valami hibát követett volna el, hanem mert az idézésre meg nem jelent, messer Altovitivel együtt száműzték. Száműzetését olyanformán intézték el, hogy visszaható erővel gonosz és kárhozatos törvényt hoztak, melynek értelmében a firenzei Podestának jogában, sőt kötelességében állott, hogy – tekintet nélkül a kapott hivatalos fölmentésekre – a lejárt prioratusban elkövetett szabálytalanságokat megvizsgálja. E törvényre való hivatkozással Messer Cante de' Gabrielli, Firenze akkori Podestája, maga elé idézte Dantét, aki – mivel távol lévén, meg nem jelenhetett – elítéltetett és számkivetetett s fölprédált és összerongált javai lefoglaltattak.” Lionardo Bruni, *Dante életrajza*, pp.22-23.

¹¹⁶ „1302. április havában, miután sok ghibellin polgárt és fehér párti guelfet idéztetett meg [t.i. Cante de' Gabrielli podesta – M.M.], elítélte... Dante Alighierit, aki Rómában volt követ... ser Petraccat, ser Parenzo dall' Ancisa fiát [a költő apját]...” Dino Compagni, L. II. Cap. XXV. p.142.

keletkezett.¹¹⁷ Dantét négy másik társával együtt ítélték el (a többiek nevei: Palmiero Altoviti, ő prior-társa volt Danténak, Gherardino Diodati, Lippo di Becca és Orlanduccio Orlandini), s az ellenük felhozott vádak között szerepelt a csalás (frode), a hivatali sikkasztás (baratteria), valamint a Bonifác pápa és Valois Károly törekvéseivel való szembenállás. Büntetésül fejenként 5-5000 forint kifizetését, kétévi száműzetést, örökös hivatalvesztést és az okozott károk megtérítését szabták ki nekik.¹¹⁸ Az eljárás koncepciójához kétség sem férhet, s joggal állapítja meg Perrens¹¹⁹, hogy az ítélet indokolása és a vádak a szokásos egyenszöveget tartalmazzák, a podesta ezzel leplezi a párt leszámolás tényét. Bán Imre megállapítása szerint a felsorolt vádak nem mindegyike vonatkozott minden egyes személyre, s nem véletlen, hogy a költő egy az óta elveszett, de Leonardo Bruni által még olvasott levelében csak a politikai vádak ellen védekezik, a csalás és a megvesztegetés ellen nem. Nyilvánvaló, hogy Dante politikai megtorlás áldozata lett.¹²⁰ Az ítélet szövege egyébként Altovitit és Dantét, a két volt priort külön is megemlíti a Valois Károly békéltetői megbízásával való szembeszegülésük és a hivatali visszaélés vádja kérdésében¹²¹, de kétségtelen, hogy az utóbbi vád a koncepciójához eljárások szokásos fogásaként értelmezendő,

¹¹⁷ Pelli (1823), p.104., Perrens (1883), Vol. III. p.61.

¹¹⁸ Pelli (1823), p.105.; Perrens (1883), Vol. III. pp.61-62.; Bán (1988), pp.41-42.

¹¹⁹ Perrens (1883), Vol. III, p.62.

¹²⁰ „Egyébként mindez nem fontos: a büntetés a hatalmon levő párt megtorlása volt a bukott politikusok ellen.” Bán (1988), p.42.

¹²¹ „MCCCII. XXVII. Januarii Dom. Palmerium de Altovitis de Sextu Burghi Dantem Alagherii de Sextu S. Petri majoris... accusati dalla fama pubblica, e procede ex officio ut supra de primis, e non viene a particolari, se non che nel Priorato contraddissono la venuta Domino Caroli, e mette, che fecerunt barattarias...” Pelli (1823), p.105./n.42.

ráadásul a vádakat összesítve, többször is elismételik, miközben a bizonyítékok felmutatása, illetve az azokra való konkrét utalások hiányoznak. Mivel Dante, mint már említettük, nem jelent meg a podesta idézésére, és nem fizette ki a kiszabott bírságot, 1302. március 10-én másokkal együtt halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélték. A javakat egyébként a comune őriztette, s 40 év után Jacopo fia váltotta ki, 1342-ben.¹²² Nem szabad azonban túldimenzionálnunk ez utóbbi, súlyosabb ítéletet sem. Sokszor előfordult ugyanis az itáliai városállamok pártharcaiban, hogy akkor ítélték valakit halálra, amikor nem tartózkodott a városban, így nyilván nem is volt esély a végrehajtására. Az ítéletnek inkább szimbolikus, elvi jelentősége volt, s egy idő után amnesztiát is adhattak. A comune már 1303. augusztus elsején visszahívta a száműzöttek egy részét, amivel a fekete guelfek imponálni akartak a polgároknak, és az engedelmességre hajló fehérekkel szembeni békülésre való szándékukat jelezték e lépéssel.¹²³

Ilyen visszatérési lehetőség Dante számára is adódott a későbbiekben, de végül is nem realizálódott. A fehér guelf száműzöttek 1302-1304 között fegyveres erővel és a toscanai ghibellinékkel összefogva szerették volna kiharcolni Firenzébe való visszatérésüket, de az erőviszonyok a feketéknek kedveztek. A békés úton való visszatérésre az első lehetőség 1304-ben nyílt meg, amikor a VIII. Bonifác halála (1303) után megválasztott Niccolo Boccasini, azaz XI. Benedek pápa közvetíteni próbált a firenzei guelfek között, és Prato kardinálist, Ostia és Velletri püspökét küldte Firenzébe. Dante 1304 tavaszán, a száműzött fehér guelfek és ghibellinek

¹²² Pelli (1823), pp.106.; pp.108-109.

¹²³ Dino Compagni, L. II. Cap.XXXV. p.154.

nevében írt levelében¹²⁴ egyértelműen kifejezte, hogy a száműzöttek konstruktívan és egyetértően viszonyulnak a pápai nuncius békéltető missziójához, és készek a fegyveres harc feladására a két párt közötti béke megteremtése érdekében. Prato kardinális közvetítői tevékenysége azonban kudarcot vallott a firenzei fekete guelfek ellenállása miatt, így a száműzöttek egészének visszatérésére nem került sor. Dante és társai számára az újabb lehetőséget Luxemburgi Henrik császárrá választása jelentette. A VII. Henrik (1308-1313) néven trónra lépő tehetséges új uralkodó mindenképpen meg akarta erősíteni itáliai pozícióit a fehér guelfek és a ghibellinek Firenzébe való visszajuttatása révén is, de itáliai hadjárata nem tudta megtörni a firenzei feketék ellenállását. A császár halála után néhány évvel (1315-16-ban) a comune általános amnesztiát hirdetett a száműzötteknek, de visszatérésüket bizonyos feltételekhez, így egy megalázkodási szertartáson (oblatio) való részvételhez, valamint pénzbírság fizetéséhez köthette.¹²⁵ Dante azonban, akit rokonai értesítettek e lehetőségről, egy 1316 nyarán írt levelében¹²⁶ határozottan visszautasította a megalázó és igazságtalannak tartott feltételeket, és a városba való visszatérésének ilyen módon való elérését.

¹²⁴ Első levél. Miklósnak, Ostia és Velletri püspökének. In: *Dante Alighieri Összes Művei* [Szerk. Kardos Tibor]. Helikon, Budapest, 1965, pp. 479-480.

¹²⁵ Reynolds (2008), pp.509-510.

¹²⁶ „... hogyha bizonyos pénzüsszeget akarnék lefizetni, és hajlandó lennék elviselni a megbélyegzést, fölmentést nyerhetnék és azonnal visszatérhetnék... Nem ez a hazámba térés útja, Atyám. De ha lesz más, amit akár ti, akár mások találtok, és ami Dante hírének és becsületének kárára nincs, nem lassú léptekkel sietek majd azon. De ha nem lesz ilyen az út, melyen Firenzébe juthatok, soha Firenzébe be nem lépek.” Tizenkettedik levél. In: *DÖM* (1965), pp.504-505.

Dante Firenzéből való száműzetésének okát a történétírók a fehér guelfekhez történő csatlakozásában látták. Giovanni Villani¹²⁷ és Giovanni da Serravalle¹²⁸ szerint pusztán ezen elköteleződése vezetett a költőnek a többi fehér párti guelffel együtt foganatosított kiűzetéséhez. Filippo Villani¹²⁹ viszont azt is megemlíti, hogy a költő kezdetben megpróbált távol maradni e pártviszálytól, az események logikája és Dante közéleti szereplése azonban elkerülhetetlenné tette az egyik félhez való csatlakozását. Több kutató azonban konkrétabb tényezőket is megemlít Dante száműzetésével kapcsolatban, így Pelli¹³⁰ kiemeli, hogy a költő Valois Károly Firenzébe jövetelének ellenzői közé tartozott, Fraticelli¹³¹ arra mutat rá, hogy e mellett ellenezte a pápa II. Anjou Károly

¹²⁷ „Firenzéből való száműzetése a francia királyi házból való Valois Károlynak az 1301-ik évben Firenzébe való jövelele s a párt kiűzése okából történt... Az említett Dante városunk kiválóbb kormányzói közé s guelf létére is ahhoz a párthoz tartozott s minden más vétek nélkül az említett fehér párttal együtt úzték ki és számkivetették Firenzéből...” *Villani János krónikája*, p.114.

¹²⁸ „Közben valamiféle pártosság támadt Firenzében, melyet a fehér és fekete párt viszályának mondtak. Dante a fehér párthoz csatlakozott, és ugyanezen párt tagja is lett, mely három évig uralmon is maradt. Végül azonban legyűrte őket a fekete párt, és fölébük kerekedett. A fehérek pártjából többeket kiűztek Firenzéből és számkivetésbe küldtek. Dante volt az egyik. Amíg csak élt, soha többé el nem nyerte a kegyelmet, hogy Firenzébe visszatérhessen.” Fra Giovanni Serravalle, *Dante életéről*, In: *Dante, Petrarca, Boccaccio* [Szerk. Kardos Tibor], Gondolat, Budapest, 1963, p.97.

¹²⁹ „A poéta kezdetben teljes erejével megpróbál szembe szegülni, s végül is ahhoz a párthoz csatlakozott, amelyiknek az ügyét igazabbnak vélte, majd avval együtt kiűzve a városból, számkivetésbe menni kényszerült.” Filippo Villani, *Dante életéről és szokásairól*, In: *Dante, Petrarca, Boccaccio* (1963), p.86.

¹³⁰ Pelli (1823), p.101./n.20.; Fraticelli (1861), p.131.

¹³¹ „Nota quod in processu contra Dantem Alagherii, pro ejus expulsione formato, fuit inter alia intentatum, quod ipse fecerat contra presentem reformationem, ne regi (Siciliae) Karolo daretur subsidium postulatum ad ea, de quibus in reformatione fit mentio.” Fraticelli (1861), p.147./n.20.

szicíliai király számára történő segítségnyújtását, Filippo Villani¹³² szerint pedig sokan felháborodtak a firenzei grandik közül Dante nagyképűségén, amikor az 1301. évi pápai követküldés során magát tartotta az egyetlen alkalmas követnek.

Dante XV. századi életrajzírója, Leonardo Bruni a költő száműzetését annak priori tevékenységével magyarázza, s utal arra, hogy egy (azóta elveszett) levelében Dante maga is ezt állítja, és idézi is a költő erre vonatkozó megfogalmazását.¹³³ Fraticelli¹³⁴ is hangsúlyozza, hogy bár Dante és prior társai pártatlanságra törekedtek a feketék és fehérek konfliktusában, e „semlegességet” a feketék fehérpártiságnak tekintették, és gyűlölni kezdték Dantét is, mert priorként akadályozta a terveiket, és a legrosszabb időben távolította el társaival a feketék vezetőit Firenzéből (az a tény, hogy a fehér vezetőket is száműzték, szemszögükből nézve lényegtelen volt). Az időzítésnek itt nyilván azért van szerepe, mert a feketék már számítottak arra, hogy d'Aquasparta bíboros, aki a pápa küldöttként már a városban tartózkodott, segíteni fogja őket a hatalom legalább részleges megszerzésében.

Joggal vetődhet fel mindezzel kapcsolatban, hogy tudunk-e esetleg konkrét személyeket megnevezni, akik ezen túl menően, személyes sértettként vagy ellenségként

¹³² Filippo Villani, *Dante életéről és szokásairól*, pp. 85-86.

¹³³ „Minden bajom és viszontagságom priorrá történt szerencsétlen megválasztásomban gyökerezik, amely hivatalra ha okosságom révén nem is voltam méltó, koromnál és hűségemnél fogva mégsem voltam érdemtelen.” Leonardo Bruni, *Dante életrajza*, p.21.; „Tutti li mali e tutti gl'inconvenienti miei dagl' infausti comizii del mio priorato ebbero cagione e principio, del quale priorato benché per prudenza io non fossi degno, nientedimeno per fede e per età non ne era indegno.” Fraticelli (1861), p.123.

¹³⁴ Fraticelli (1861), p.122., p.131.

ragaszkodtak a költő száműzéséhez. Pelli¹³⁵ és Ragg¹³⁶ az Adimari családot említi meg Dante haragosaiként. Az Adimariak már a XI. században jelentős szerepet játszottak a város életében, és az ekkoriban kialakult ellentétek során a család két ága a fehérekhez, egy pedig a feketékhez csatlakozott. Ragg szerint Filippo Adimari volt az, akit Dante a legjobban utált, mert nagyképpően és fennhéjázóan viselkedett, és az volt a szokása, hogy a város szűk utcáin is teljes vágtában közlekedett lóháton, alig lehetett félre ugrani előle. Boccacino Adimari pedig a Dantéval együtt száműzött Baldinaccio Adimari rokonaként megszerezte annak vagyonát, és mindent elkövetett, hogy ne térhessen vissza Firenzébe. Lehetséges, hogy mindkettőjüknek volt szerepe Danténak a száműzendőek közé való besorolásába, de én két másik személyt találtam e szempontból jelentősebbnek.

Az egyik ilyen személy Cante de' Gabrielli da Gubbio, a Dantét és sok társát száműzetésre ítélő podesta. Dino Compagni leírása szerint 200 perugiai lovassal csatlakozott Valois Károlyhoz november elején¹³⁷, november 6-án részt vett a fekete guelfeknek az akkor hivatalban levő priorokkal tárgyaló küldöttségében¹³⁸, majd a 6 napos fosztogatás után őt választották meg új podestává a hatalomra jutott feketék.¹³⁹

¹³⁵ „Ved. la Nov. CXIV. di Franco Sacchetti, nella quale si narra che la prima cagione dell' esilio di Dante naque da un fatto seguito con uno della famiglia Adimari.” Pelli (1823), p.96./n.4.

¹³⁶ Ragg (1907), pp.221-223.

¹³⁷ „... messer Cante d'Agobbio sok sienai és más lovaggal, rendre hatosával-tizesével, a Cerchiek ellenfelei.” Dino Compagni, L. II. Cap. IX. p.115.

¹³⁸ „A következő napon [november 6-án] Charles úr bárói és messer Cante d'Agobbio, valamint sokan mások a prioroknál voltak, hogy hosszadalmas beszédekkel foglalják le napjukat és akadályozzák szándékukban.” Dino Compagni, L. II. Cap. XVIII. pp.128-129.

¹³⁹ „És miután eltelt az a hatnapos határidő, amelyet fosztogatásra szabtak ki, messer Cante Gabrielli d'Agobbiót megválasztották podestává, aki sok bajt és

Cante de' Gabrielli a pápákkal jó kapcsolatokat ápoló gubbiói nemesi családból származott, és sokszor töltötte be a podesta tisztségét különböző városokban, így Gubbióban, Pistoiában, Sienában és Firenzében (háromszor is!). A feketék hatalomra kerülése után november 9-én lett podesta másodszer a városban, így az ő feladata volt az állítólagos csalások és más visszaélések kivizsgálása.¹⁴⁰ Cante de' Gabrielli 209 fehér guelfet ítelt el főbenjáró vétkekért, likvidálta az összes vezetőjüket, 1302. március 10-én 15 halálos ítéletet hozott az 1299 és 1301 közötti priorok és gonfalonierék ellen, akik az 1315. évi amnesztiáig nem térhettek vissza Firenzébe. Cante még 1298-ban, első firenzei podesta tisztsége alatt hozott egy halálos ítéletet a fehér párt egyik priorának fia, Neri di Gherardino Diodati ellen. Ennek távolléte miatt az ítéletet nem hajtották végre, és 1301 szeptember 28-án a Százak Tanácsa ülésén Dante és Albizzo Corbinelli jogász javaslatára a tanács 73:7 arányban érvénytelenítette az ártatlannak tartott Diodati elleni döntést, amit a később visszatérő és újból podestává kinevezett Cante de' Gabrielli nagyon nehezményezett, hiszen a visszavonás az ő kompetenciáját kérdőjelezte meg.¹⁴¹ Nem véletlen tehát, hogy Neri di Gherardino Diodatit 1302. január 27-én éppen Dantéval együtt ítélte el újra, és küldte ismét száműzetésbe (az események gyors lefolyása miatt ugyanis Diodatinak egyszerűen nem volt ideje visszatérni Firenzébe)!

A másik olyan személy, akinek oka lehetett személyes bosszút állnia Dantén, nem más, mint Corso Donati, a feketék legbefolyásosabb vezetője. Már Leonardo Bruni is megjegyzi, hogy Dante családja a Donatiak közelében lakott, és felesége,

más vádat elhárított és sok mást hagyott helyben.” Dino Compagni, L. II. Cap. XIX. p.132.

¹⁴⁰ *Enciclopedia dantesca*, Vol. III. pp.81-82.

¹⁴¹ *Enciclopedia dantesca*, Vol. III. p.28.

Gemma Donati is e családból való volt.¹⁴² Ragg¹⁴³ is leírja Dantéről és koráról szóló könyvében, hogy sok híres család lakott egymás közelében a San Piero kapu környékén, így az Alighieriken és a Donatiakon kívül a Cerchiek, a Portinarik, valamint Giovanni Villani családja is. A nemzedékeken át egymás közelében élő családok között a szimpátiák és a gyűlölködés egyaránt fennmaradtak, és később, politikai konfliktusok idejében jelentőségük, intenzitásuk hatványozott formában jelentkezett. Dante eredetileg jó kapcsolatban állt a Donatiakkal, gyerekkori barátai közé tartozott Piccarda és Forese Donati, és nem véletlen, hogy Gemmával házasították őt össze 1295-ben. Ragg (Bonifác pápa mellett) Corso Donatiban látja Dante száműzetésének fő felelősét.¹⁴⁴ Nézetem szerint Corso Donati, mint a Donati klán vezére, egyszerűen árulásnak tekintette Dante szerepét a száműzetését elrendelő priorok között, pontosan a régi ismeretség, a költőnek a Donatiakkal való barátsága, főként pedig a családba való beházasodása miatt. A Cerchiekkel való családi viszály kérdésében is elvárhatta, hogy a saját rokona (Corso Gemmának unokatestvére volt) a család oldalára álljon az „idegenekkel” szemben, Dante azonban a közérdeket tartotta szem előtt, és Firenze számára a mérsékelten pápa párti fehérekkel való együttműködést tartotta célszerűnek. Korrektségéért végül örökös száműzetésével fizetett.

¹⁴² „Házaik másfelül a Donati- és a Ginocchi-házakkal voltak szomszédosak... Dante nemcsak hogy ügyesen forgott a világban, de fiatalon meg is házasodott. Felesége a Donatiak családjából való nemes hölgy volt s Monna Gemmának hívták.” Lionardo Bruni, *Dante életrajza*, pp.20-21.

¹⁴³ Ragg (1907), pp.214-215.

¹⁴⁴ Ragg (1907), p.224.

MÁTÉ MOLNÁR
Charles of Valois in Florence
– Abstract –

The main aim of the study is the investigation about the circumstances of the expulsion of Dante from Firenze in the year 1302. Describe shortly the economic, social, demographic and political situation of Firenze around 1300, and analyse the purposes of the papacy at this time. Inform us about the discussions and differences between two political groups, namely the Black (Neri) and the white (Bianchi) Guelfs, and about the competition of the leader families of the parties (Donati and Cerchi). In this struggle Dante was near the most moderate party, the whites, and opposed the reinforcement of the papal influence in Toscana and Firenze. During the summer of 1300 Dante, as member of the priors, was one of the responsables in the expulsion of the most warlike party leaders. Charles of Valois, brother of Philip the Fair, king of France, was committed by Boniface VIII to make peace between the Guelfs in Firenze. By the help of Charles, the Blacks defeated the Whites, and Dante's expulsion from Firenze in january 1302 was a logical consequence of the vengeance of his political enemies, mainly that of Corso Donati and Cante de' Gabrielli da Gubbio (podesta of the city at this time).